

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Karolína Horáková

Znakování s kojenci a batolaty z pohledu speciálního pedagoga

Olomouc 2022

vedoucí práce: Mgr. Bc. Jana Mironova Tabachová

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Znakování s kojenci a batolaty z pohledu speciálního pedagoga“ zpracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí bakalářské práce a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

V Olomouci dne

.....

podpis autora

Poděkování

Ráda bych poděkovala mé vedoucí práce Mgr. Bc. Janě Mironové Tabachové za její odborné vedení, velmi cenné rady a připomínky, které mi byly velkým přínosem. Mé poděkování patří také všem respondentkám, které se podílely na získání dat k výzkumné části práce.

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Terminologické vymezení pojmů řeč, jazyk a komunikace	8
1.1 Řeč	8
1.2 Jazyk	9
1.3 Komunikace	9
2 Vývoj dětské řeči	12
2.1 Přípravné (předřečové) období	12
2.2 Období vlastního vývoje řeči	14
2.3 Jazykové roviny v ontogenezi řeči.....	17
2.3.1 Morfologicko-syntaktická rovina.....	17
2.3.2 Lexikálně-sémantická rovina	18
2.3.3 Foneticko-fonologická rovina.....	18
2.3.4 Pragmatická rovina	19
3 Úloha jemné motoriky a gest v rámci znakování	20
3.1 Vývoj jemné motoriky	20
3.2 Vývoj gest	21
4 Znakování s kojenci a batolaty	25
4.1 Historie znakování a provedené výzkumy	25
4.2 Program Baby Signs	26
4.3 Znakování s miminky	28
4.4 Proces učení se znakování	28
4.4.1 Kdy začít?	29
4.4.2 Několik základních pravidel a zásad	29
4.4.3 Jak začít?.....	31
4.4.4 Přínosy znakování.....	32
PRAKTICKÁ ČÁST	34
5 Design výzkumu	34
5.1 Kvalitativní výzkum.....	34
5.1.1 Polostrukturovaný rozhovor.....	34

5.2	Charakteristika výzkumného vzorku	35
6	Metodologie výzkumného šetření	37
6.1	Výzkumný cíl a výzkumné otázky.....	37
7	Analýza výsledků výzkumného šetření	38
7.1	Vyhodnocení výzkumných otázek.....	44
8	Diskuze	47
9	Závěr	50
	SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ.....	51
	SEZNAM TABULEK.....	56
	SEZNAM SCHÉMAT	57
	SEZNAM PŘÍLOH.....	58

PŘÍLOHY

ANOTACE

ÚVOD

Znakování s kojenci a batolaty je způsob, jak se s dítětem dorozumět dříve, než začne používat mluvenou řeč. Komunikovat s druhými je jednou z nejdůležitějších schopností a potřeb člověka. Zanedlouho po narození touží dítě sdělit lidem ve svém okolí svá přání, potřeby a pocity. První slova si sice dítě běžně osvojí kolem svého prvního roku, následují však další dlouhé měsíce příprav, během kterých má dítě k dispozici pouze omezený soubor slov. Tento komunikační systém umožňuje dítěti prostřednictvím znaků navázat spojení se svým okolím a domluvit se dříve, než vysloví svá první slova. Jedná se o způsob rozvoje přirozené komunikace za využití znaků, gest, mimiky a pohybů celého těla. Znakování je určeno primárně pro zdravé, slyšící děti a jeho cílem je rozvoj mluvené řeči dítěte. Metoda znakování, která má svůj původ v Americe, pomáhá maminkám po celém světě porozumět jejich dítěti již v raném věku a usnadňuje jim jejich každodenní život.

K tématu bakalářské práce mě přivedla myšlenka na mou kamarádku. Jednou mě navštívila a její roční chlapec si hrál na trávě bez bot. Najednou začal svými ukazováčky ťukat a následně bouchat pěstmi o sebe. Jeho maminka přispěchala a obula mu boty. Vysvětlila mi, že na trávě byla včela a chlapeček se bál, že jej bodne, protože neměl obuté boty. Vyprávěla mi o dalších situacích, se kterými se denně setkává. Pokud potřebuje chlapec jíst, pít nebo vykonat potřebu, vždy mamince pomocí znaků danou věc ukáže. Vzhledem k tomu, že mě téma velice zaujalo, začala jsem o něm zjišťovat více.

Teoretická část přiblíží pojmy jako je řeč, jazyk a komunikace, které jsou podstatné pro praktickou část práce. Dále se bude věnovat vývoji řeči dítěte raného věku. Nastíněno bude předřečové období, které je přípravou dítěte na samotný proces řeči. Vlastní vývoj řeči bude charakterizován pomocí šesti stádií a také z hlediska jednotlivých jazykových rovin. Třetí kapitola se bude zabývat úlohou jemné motoriky a gest při znakování. Bude popsán jejich chronologický vývoj, s přihlédnutím na jednotlivé typy gest. Čtvrtá a zároveň stěžejní kapitola teoretické části se bude zabývat samotným znakováním. Pozornost bude věnována významným milníkům, které přispěly k důležitým krokům v oblasti komunikace dítěte prostřednictvím znaků. Přiblíženy budou dva programy, které jsou u nás dostupné – BabySigns a Znakování s miminky, jejich principy a rozdíly. Kapitola také líčí samotný proces znakování. Čtenáři poskytuje průřez jednotlivými kroky v jeho metodice a předkládá jednotlivá doporučení včetně věku ideálního pro začátek.

Hlavním cílem práce bude zhodnotit pohled matek na přínos znakování z hlediska celkové komunikace svého dítěte. K naplnění stanoveného cíle bude použit kvalitativní přístup, konkrétně forma polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor bude realizován s matkami, které při komunikaci se svým dítětem využívaly znakování.

Na rozdíl od zahraničí není problematika znakování s kojenci a batolaty v České republice příliš probádaná. Byla bych ráda, kdyby má práce byla nápomocná všem, kteří se o daném tématu chtějí dozvědět více, nebo dokonce přemýšlí, zda se svým dítětem začít znakovat.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Terminologické vymezení pojmů řeč, jazyk a komunikace

Cílem této úvodní kapitoly je objasnit a přiblížit pojmy, které jsou zásadní pro praktickou část práce. Vzhledem k tomu, že se práce dotýká problematiky dětské řeči, následující část práce bude věnována termínům, které se s vývojem řeči neodmyslitelně pojí – řeč, jazyk a komunikace.

1.1 Řeč

Řeč patří mezi základní lidskou schopnost, kterou lze definovat spousty způsoby, níže proto budou uvedeny pouze některé z definic odborníků.

Jedlička (2003) označil řeč za biologickou vlastnost člověka, díky které jsme schopni přenášet informace pomocí jazyka. Jedná se o vlastnost a schopnost spojenou pouze s vývojem lidského druhu, tím se odlišujeme od jiných živočišných druhů na naší planetě. (Lejska, 2003)

V *Psychologickém slovníku* je k definici řeči uvedeno následující: „*řeč je schopnost člověka vyjádřit členěnými zvuky obsah vědomí a schopnost používat výrazové prostředky verbální (mluva, písmo) a neverbální (posunky, mimika, gesta).*“ (Hartl a Hartlová, 2009, s. 519)

Jak uvádí Klenková (2006), řeč je specifickou lidskou schopností, která se váže na poznávací procesy a myšlení. Prostřednictvím jazyka jakožto složitého systému znaků a symbolů sdělujeme druhým své pocity, přání a myšlenky. Schopnost řeči není vrozená, rodíme se ale s dispozicemi, které se při komunikaci s jinými lidmi rozvíjí. Řeč můžeme rozdělit do dvou skupin a to na řeč zevní a vnitřní. **Zevní řeč** (mluvená) se realizuje za pomoci mluvení a jedná se tedy o schopnost užívat sdělovacích prostředků vytvářených mluvními orgány. **Vnitřní řeč** je především otázkou mozku a děje se prostřednictvím myšlenek, jejich uchováváním, chápáním a vyjadřováním pomocí slov (verbálně či graficky). Obsahuje složku motorickou (výrazovou) a složku symbolickou (vnímavou).

Bezděková (2014) hovoří o řeči jako o daru sloužící ke vzájemnému dorozumívání, je však potřeba jej podle ní neustále zdokonalovat. Autorka uvádí několik důležitých faktorů, které mají vliv na budoucí kvalitu řeči a její správný vývoj. Jedná se především o rodinné prostředí vybavené dostatečně kvalitními podněty pro rozvoj řeči. Dále náležitý budoucí vývoj závisí na

míře intelektu dítěte, na stavu jeho centrální nervové soustavy a sluchu, na genetických předpokladech k nadání pro jazyk a také na samotné osobnosti a zkušenostech dítěte.

Dle Markové (2016) je mluvená, artikulovaná řeč nejúčinnějším a nejrychlejším způsobem komunikace, vzniká koordinací tří složek – dýcháním, fonací a artikulací. K tomu abychom mohli pomocí mluvené řeči šířit nějakou informaci je nutné mít určitý systém, díky němuž se daná informace zakóduje. Tímto systémem je jazyk.

1.2 Jazyk

Stejně tak, jako v předchozí podkapitole, i zde bude uvedena definice z Psychologického slovníku, kde jeho autor definuje jazyk jako soustavu prostředků znakové povahy sloužících k vyjadřování a dorozumívání při ústním a písemném sdělení. (Hartl a Hartlová, 2009)

Čechová (2011) definuje jazyk podobným způsobem a doplňuje, že kromě dorozumívacích prostředků je jazyk systémem pravidel, za kterých by se měl užívat tak, aby byly naplněny záměry dorozumívání a vznikala smysluplná komunikace.

Jedlička (2003) dodává, že jazyk je společenským jevem, který patří určité etnické skupině. S autorem se v tomto tvrzení shoduje Bytešniková (2012), která uvádí, že jazyk navíc podléhá gramatickým, fonologickým, sémantickým a fonetickým zákonům, platících pro příslušníky dané etnické skupiny.

Vzhledem k povaze práce je vhodné zmínit ještě jeden pojem související s jazykem a tím je mateřský jazyk. Nejsrozumitelnější a pro tuto práci nejvýstižnější definici lze opět nalézt v Psychologickém slovníku, kde je za mateřský jazyk označen jazyk, jenž si dítě osvojí jako první. (Hartl a Hartlová, 2009)

1.3 Komunikace

Komunikace velmi úzce souvisí s již zmiňovanou řečí. Hraje důležitou roli v životě každého jedince a provází jej po celou dobu jeho existence. Potřeba dorozumívat se s ostatními lidmi a sdělovat jim informace je podmíněna tím, že je člověk společenská bytost. (Klenková, 2006) Komunikace dokáže regulovat úroveň mezilidských vztahů, uspokojuje potřeby sociálního styku a je prostředkem socializace. (Zacharová, 2016) Jedná se o nejčastější aktivitu v životě jedince, která v sobě skrývá velký potenciál. Umožňuje člověku být úspěšný, umět se prosadit nebo například pomáhat druhým. Na základě komunikace vytváříme vztahy, děláme

si obraz o lidech v našem okolí či získáváme a předáváme informace. Je rovněž důležitým nástrojem k sebevyjadřování. (Mikuláščík, 2010)

Dle Vybírala (2009) neexistuje definice komunikace, která by byla natolik vyčerpávající, aby v sobě zahrnuje kognitivní, sociální, filozofické, lingvistické a kulturní hlediska, veškeré možné roviny významu a dopadu.

Klenková (2006) definuje komunikaci jako schopnost člověka užívat výrazových prostředků k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů. Ovlivňuje rozvoj osobnosti a je důležitým prvkem vzájemných vztahů. Chápe ji také jako prostředek vzájemné interakce, přenosu a výměny informací, jehož základ tvoří čtyři navzájem se ovlivňující prvky. Na počátku komunikace stojí komunikační kanál, který je důležitou podmínkou k tomu, aby komunikace probíhala úspěšně. Aby nedošlo ke komunikační propasti, je třeba se na něm předem dohodnout. Komunikátor je zdrojem nové informace, která putuje ke komunikantovi. Ten informaci přijímá a reaguje na ní. Komuniké je pak novou informací, která v průběhu procesu vznikla.

Pro potřebu této práce postačí základní dělení komunikace na neverbální a verbální. Komunikace **neverbální**, kterou můžeme rovněž označit jako nonverbální, mimoslovní, nebo neslovní, často doplňujeme slovní projev. (Klenková, 2006) Zacharová (2016) ji zkráceně definuje jako řeč těla. Toto označení je však podle Gabury (2010) nepřesné, neboť se váže pouze na tělesné projevy. V minulosti nejprve docházelo ke komunikaci neverbální, teprve později se vyvinula forma slovní. Z pohledu fylogeneze a ontogeneze je tedy neverbální komunikace starší než komunikace verbální. Pokud se narodí dítě, nejdříve komunikuje se svým okolím neverbální formou a teprve později, když se naučí mluvit, využívá formu slovní. Neverbální komunikaci si často neuvědomujeme, naskakuje samovolně a nemáme ji pod kontrolou, má tudíž vysokou výpovědní hodnotu. Lépe se pomocí ní dá vyjádřit prožívání, emoce či vztahy k druhým lidem. Neverbální komunikace plní různé funkce, které jedinec může využít k tomu, aby: podpořil a nahradil řeč, vyjádřil emoce, interpersonální postoj či uskutečnil sebevyjádření. (Vybíral, 2009) Při neverbální komunikaci nepoužíváme slova, ale využíváme jiných prostředků. Mezi nejčastější patří mimika, gestika, proxemika, haptika, posturika či kinetika. (Kerekrétiiová, 2016)

Verbální neboli také slovní komunikací se rozumí dorozumívání jedné či více osob pomocí jazyka či jiného jazykového systému. (Vybíral, 2009) Realizuje se především prostřednictvím jazykového materiálu (hlásek, morfémů, slov, vět) formou **mluvenou** nebo **psanou**. Při mluvené formě se uplatňují paralingvální prostředky jako je síla a barva hlasu, přízvuk, melodie, tempo řeči, rytmus a vkládání pauz. Ve formě psané se využívají různé druhy

písmena, interpunkce atd. (Čechová, 2011). Verbální komunikace je nezbytnou součástí sociálního života a myšlení. Jednotlivá slova jsou vždy doprovázena neverbálními prostředky a nelze je tedy odloučit od neverbální složky komunikace. Výhodu ústní komunikace spatřuje autor v možnosti její okamžité zpětné vazby, fyzické blízkosti, bezprostřednosti a okamžité výměny názorů. (Mikuláščík, 2010) Díky verbální komunikaci se člověku naskytla možnost, jak s druhými lidmi komunikovat o svých poznatcích a zkušenostech. Postupně dosáhla v komunikaci dominantního postavení a slova se pro člověka staly jak pomocníkem, tak zbraní. Prostřednictvím slov můžeme druhé potěšit, ale nesprávně zvolenými slovy můžeme druhé také zranit. (Klenková, 2006)

2 Vývoj dětské řeči

Následující část práce se bude zabývat vývojem řeči dítěte do čtyř let věku. Vzhledem k tomu, že je tato práce zaměřena na raný věk, není nutné popisovat i další fáze tohoto vývoje. Vývoj řeči však probíhá po celý život neboť souvisí s komunikační schopností člověka, která se v průběhu života neustále rozvíjí. Ve vývoji řeči se za nejdůležitější považuje věk do šesti let, jehož těžiště se nachází mezi třetím a čtvrtým rokem života dítěte. (Lechta, 2011)

Vývoj dětské řeči by nebyl možný bez dlouhodobého vývoje lidského druhu, který označujeme jako **fylogenezi**. Během fylogeneze se postupně z našich předků vyvinul nynější člověk. Docházelo ke změně v jeho anatomii, fyziologii, měnila se velikost jeho mozku, začal se pohybovat po dvou končetinách a převážně docházelo k rozvoji řečových signálů. **Ontogenezi** se pak rozumí vývoj řeči lidského jedince, který probíhá v jednotlivých stádiích po celý život. Začíná splynutím vajíčka se spermií, pokračuje nitroděložním vývojem plodu, narozením, dospělostí, stářím a končí smrtí jedince. (Kejklíčková, 2011)

Zkoumáním vývoje řeči a převážně jejím dělením na jednotlivá stadia se zabývalo mnoho odborníků (např. Lechta, Klenková, Peutelschmiedová, Bezděková). Většina z nich se při vývoji dětské řeči shoduje v jejím dělení na **přípravné období** a na **období vlastního vývoje řeči**.

2.1 Přípravné (předřečové) období

Jedná se o období, které probíhá zhruba do 1. roku života. Toto období charakterizují typické činnosti – osvojování zručností a návyků. Na podkladě těchto činností vzniká později samotná řeč. Jedná se o **předverbální** a **neverbální aktivity**. Do předverbálních aktivit zahrnujeme například křik a broukání, které mají užší vazbu na budoucí mluvenou řeč. Vlivem ontogeneze řeči postupně zanikají a jsou nahrazeny projevy verbálními. Neverbální projevy naopak nezanikají, ale přetrvávají po celý život. (Klenková, 2006)

Vývoj řeči má základ již v prenatálním období kdy mezi matkou a jejím plodem dochází k určitým komunikačním strategiím. Plod má vrozenou schopnost reagovat na různé podněty a na základě toho dávat matce informace o svých pocitech či potřebách. Může se například jednat o reakce na tlak, teplo, pohyby a v souvislosti s řečí pak o schopnost vnímat zvukové podněty přicházející zvenčí a převážně pak hlas matky. (Vágnerová, 2012) Na konci těhotenství je dítě s největší pravděpodobností schopno rozlišit hlas své matky včetně jeho emocionálního zabarvení. (Langmeier, Krejčířová, 2006) Hladina intenzity zvuku v těle matky se pohybuje

okolo 100 decibelů, zvuky přicházející zvenčí jsou tlumeny břišní stěnou, děložní svalovinou a plodovou vodou. Proto je důležité aby matka ke svému dítěti hovořila vždy hlasitě a zvolila správný tón hlasu. Správně zvolený pomůže dítěti rozlišit zda matka mluví na něj, či na jinou osobu v jejím okolí. (Teusen, Goze-Hänel, 2003)

Za první projev ve vývoji řeči můžeme označit **křik**. Dítě prostřednictvím něj dává při příchodu na svět najevo svou nelibost, kterou pociťuje v souvislosti se změnou teploty a později upozorňuje na hlad. (Jedlička, 2003) Zprvu se jedná spíše o křik neurčitý, jehož výška se pohybuje okolo komorního Á. Jedná se o reflexní činnost, která nemusí hned znamenat, že dítěti něco schází. Novorozenec si je však velmi brzo vědom toho, že v případě pláče si jej dospělý většinou všimne a věnujeme mu pozornost. Proto se zanedlouho reflexní děj mění v nástroj vůle. (Kutálková, 2009).

Kolem šestého týdne můžeme u dítěte pozorovat měnící se charakter křiku. Pomocí něj dokáže dítě vyjádřit své pocity a náladu. Nejdříve tvrdým hlasovým začátkem vyjadřuje svou nespokojenost a později, měkkým hlasovým začátkem, i libé pocity. Hovoříme o tom, že dítě **brouká**. (Klenková, 2006). Mění se charakter křiku a větší diferenciací zvukových projevů souvisí dle Vágnerové (2012) se zrání určitých mozkových struktur. Z reflexního děje se tak stává projev ovládaný danými centry v mozkové kůře. Broukání je schopnost, která značí zralost motoriky mluvidel a připravenost dítěte k učení se jednotlivým slabikám a hláskám jazyka. Je doprovázeno pozitivními emocemi a experimentací s vlastním hlasem. Jedná se o fázi, která je nezbytná ke zvládnutí artikulace základních fonémů.

V 6. měsíci začíná dítě **žvatlat**. Dochází k stále většímu rozšiřování a zdokonalování repertoáru zvuků, mění se melodie, výška a síla hlasu. Nejprve se vyskytuje tzv. **pudové žvatlání**. Dítě ústy provádí pohyby podobající se pohybům při krmení nebo sání. (Klenková, 2006). Jedná se o nevědomou, reflexní hru s mluvidly, přinášející dítěti libé pocity. (Kutálková, 2009) Bez ohledu na mateřský jazyk používají všechny děti při žvatlání stejné fonémy (p, b, d, m, n). Výhodou je jejich snadné vyslovování, tudíž ve většině jazycích označují dětem nejbližší osoby (např. mama). (Vágnerová, 2012) Ve stadiu pudového žvatlání není zapojena vědomá sluchová kontrola a žvatlání tedy není závislé na procesu slyšení. Dítě reaguje na známé hlasy a nejvíce poutavým je pro něj hlas matky. (Bytešnicková, 2012) Při žvatlání vydává dítě různé zvuky, díky kterým se učí rozpoznávat svůj vlastní hlas. Postupně dokáže imitovat dospělého a napodobit zvuk, který vydal jeho rodič. Dochází tak mezi nimi k navázání prvního prostého dialogu. (Červenková, 2019)

Další mezník nastává přibližně v šestém až osmém měsíci, kdy hovoříme o **napodobujícím žvatlání**. Projev dítěte se stále více začíná podobat jeho mateřskému jazyku.

Již vědomě zapojuje sluch i zrak a všímá si pohybů mluvidel osob v jeho okolí. (Klenková, 2006) Lechta (2011) považuje v tomto období za stěžejní sluch. Prostřednictvím sluchové kontroly dokáže již dítě při napodobování zvuků z okolí, vyčlenit hlásky svého mateřského jazyka. Dochází tak k zúžení repertoáru zvuků, které dítě jinak dříve produkovalo. Dítě stále více ve svém projevu využívá melodie, výšky, síly a má rádo rytmus. (Kejklíčková, 2011)

Poslední stadium v tomto období označujeme jako stadium **rozumění**, nebo také stadium porozumění řeči a probíhá okolo desátého měsíce. Dítě sice zatím nechápe obsahovou stránku slov, ale zvuky si dokáže spojit s vjemem či s představou často se opakující situace. Porozumění dává najevo motorickou reakcí. (Klenková, 2006) Podle Bezděkové (2014) je vhodné jednotlivá slova vždy doplnit výraznou mimikou, která dítěti může pomoci při chápání jejich obsahu. V tomto období se dítě učí porozumět jednoduchým básničkám a slovním pokynům. Většinou odpovídá primitivním gestem či náhodným zvukem. Je důležité zprostředkovat v tomto období dítěti dostatek příležitostí být ve společnosti a komunikovat s ostatními lidmi, neboť je na tom závislý další vývoj řeči. (Kutálková, 2009)

2.2 Období vlastního vývoje řeči

Období vlastního vývoje řeči v pravém slova smyslu nastává dle Bytešnickové (2012) kolem **1. roku** života dítěte. Nejčastěji je charakterizováno pomocí šesti po sobě jdoucích stadií, kterými jsou:

1. emocionálně-volní,
2. egocentrické,
3. asociačně-reprodukční,
4. rozvoj komunikační řeči,
5. logických pojmů,
6. intelektualizace řeči.

Na počátku období vlastního vývoje řeči stojí stadium **emocionálně-volní**, jehož název je spjat s touhou dítěte vyjádřit své emoce, přání a vůli. Dítě tyto emoce vyjadřuje pomocí tzv. jednoslovných vět. Užitá slova jsou nesklonná a tvoří se opakováním slabik. (Bytešnicková, 2012) První slova obvykle nenesou pouze jeden význam. Děti často používají jedno slovo pro označení různých osob, předmětů či dějů. Daným slovem tak spojují jevy, které mají podle nich něco společného. Cítoslovce „ham“ tak může například označovat hlad dítěte a zároveň lžici jako předmět používaný k jezení. Dítě slova zjednodušuje, postupuje v pořadí od jednoslabičných po dvouslabičná slova ve kterých střídá souhlásky a samohlásky. Zdokonaluje

se také porozumění řeči, které již není globální a situační, ale opírá se o skutečný a objektivní význam slov. Dítě nejvíce upoutají slova rytmicky zdůrazněná a orientovaná na začátku či na konci věty. Kolem 12. měsíce se slovní zásoba dítěte pohybuje v rozmezí jednoho až šestnácti slov. (Hornáková a kol., 2009) První slova se liší nejen artikulačně od slov běžně užívaných dospělými. Dítě však slova používá opakovaně a s ustáleným významem, rodiče proto dítě v používání slov povzbuzují a slovům přisuzují komunikační záměr. (Červenková, 2019) Kutálková (2009) k prvním slovům dodává, že označují něco, co dítě upoutalo – „auto“, „bota“, „pápa“. Slovo prošlo jak prahem pochopení, tak i proslovení. Dítě tedy rozumí danému zvuku a dovede jej správně vyslovit. U dítěte se postupně zlepšuje chůze a začíná být více zvědavé. Zajímá se o dění a předměty v jeho okolí a tím roste jeho slovní zásoba. (Lechta, 2011) Dítě stále komunikuje na předverbálně-neverbální úrovni a při své komunikaci využívá gesta, mimiku či pláč. (Klenková, 2006)

Kolem **jednoho a půl roku až dvou let** nastává **egocentrické stádium**. V tomto období je pro dítě mluvení činností, při které si samo opakuje slova a napodobuje dospělé osoby ve svém okolí. S tímto stádiem je spjat tzv. první věk otázek ve kterém přichází otázky typu „Co je to?“, případně „Kdo je to?“. Tyto otázky postupně přechází v tvoření dvojslovných vět, vznikajících spojením dvou vět jednoslovných. (Bytešníková, 2012) Dvouslovné věty jsou zprvu nedokonalé a dítě nimi pojmenovává osoby, činnosti nebo třeba hračky. Dítěti umožní popisovat lépe věci v jeho okolí. Aktivní slovní zásoba ve věku kolem 18 měsíců dosahuje asi 50 slov. (Hornáková a kol., 2009) Dle Holmanové (2003) se jedná o období hry se slovy, kdy dítě často opakuje slova, která se mu líbí. Zvládá pracovat se stoupavou intonací na konci tázacích vět a správně napodobit intonaci vět slyšených. Při breptání a žvatlání užívá velký počet samohlásek a souhlásek. Dítě uposlechne jednoduchým příkazům, ukáže na známe předměty a na předměty, které by si přálo mít. Řeč je sice stále těžko srozumitelná, to se však s blížícím se druhým rokem pomalu zlepšuje.

Podle Langmeiera a Krejčířové (2006) nastává u dětí v **druhé polovině druhého roku** velký pokrok v oblasti vývoje řeči. Dítě začíná chápat symbolický význam slov. Stále více slovům rozumí a začíná nějaká (většinou stále pasivně) užívat. Holmanová (2003) odhaduje přibližný počet slov, kterým dítě rozumí **okolo druhého roku** na 300, z toho 50 slov dítě dokáže aktivně použít. Dítě zvládne pojmenovat známé předměty a u zvířat napodobit jejich hlas. Řekne své vlastní jméno a odpoví na otázku *ano/ne*. Zvládne rozlišit pojmy *nahore, dole, vpředu* a *vzadu*. Zvládne mluvit v jednoduchých větách o dvou, třech a čtyřech slovech ve kterých zvládne použít i množné číslo. Sobě neříká zájmenem *já*, ale užívá jméno, kterým jej volají druzí. (Matějček, 2005)

Další stadium v období vlastního vývoje řeči je označováno jako **asociačně-reprodukční**. Dítě přenáší slyšené výrazy, které má spojené s určitým jevem, na jevy podobné. Tím dochází k reprodukci jednoduchých asociací. V řeči se stále vyskytuje spojení výrazu s konkrétním jevem, hovoříme tedy stále o první signální úrovni. Věk v rozmezí **dvou až tří let** je nazýván stadiem **rozvoje komunikační řeči**. Charakteristickým rysem je snaha dítěte pomocí komunikační řeči dosahovat malých cílů. Řeč a komunikace jej baví a je pro něj nástrojem, jak usměrnit dospělé osoby v jeho okolí. (Klenková, 2006) Dítě rozumí 500 slovům a používá jich aktivně asi 200. Jeho řečový projev je pak srozumitelný ze 70 %. **Okolo třetího roku** již dítě rozumí asi 900 slovům a jeho aktivní slovní zásoba činí přibližně 500 slov. Zvládne odpovědět na otázky *Kdo?* a *Kde?* *Kdo co dělá?* *Kolik?* nebo občas na otázku *Proč?* Ovládá předložky *na*, *v*, *pod* a protiklady *malý* a *velký*. Dokáže klást jednoduché otázky, využívat množné číslo a stále častější je také výskyt minulého času. (Holmanová, 2003)

Na předešlé stadium navazuje vývojová fáze nazvaná jako **stadium logických pojmů**. Dítě přechází od první signální úrovně k druhé signální úrovni. Slova, která se do této chvíle pojila s konkrétními jevy se stávají postupně pomocí abstrakce pojmy všeobecnými. Slovní zásoba tříletého dítěte se pohybuje okolo 1 000 slov. Zvládá pojmenovat předměty denní potřeby a chápe časové pojmy, jako je den a noc. Kolem tří a půl let přichází druhý věk otázek, který se vyznačuje otázkami typu *Proč?* a *Kdy?* (Bytešnicková, 2012) Dítě zná své jméno a dokáže pojmenovat svého nejlepšího kamaráda. Tento časový úsek ve vývoji řeči charakterizují často také fyziologické těžkosti v rámci kterých je časté zadržávání a opakování slabik či slov během jedincova projevu. (Lechta, 2011) Mezi třetím a čtvrtým rokem se mluva dítěte stává srozumitelnější, je to ovlivněno převážně schopností dítěte vyslovovat a používat sykavky. (Kejklíčková, 2016) Období mezi třetím a čtvrtým rokem označujeme také jako období otázek, vyznačuje se tázáním dítěte na neustále se opakující dotazy. Cílem dítěte v této době není pouze získání nové informace, ale úmysl si s druhou osobou popovídat. (Kutálková, 2010)

Poslední vývojové stadium se nazývá **intelektualizace řeči**, nastupuje kolem **čtyř let** a trvá až do dospělosti. Řeč se rozvíjí po stránce logické a slova se tzv. intelektualizují. Řečový projev nabývá kvality, rozšiřuje se slovní zásoba, dítě lépe chápe obsah vět a jednotlivé pojmy. (Bytešnicková, 2012) Na **konci čtvrtého roku** se pasivní slovní zásoba dítěte pohybuje mezi 1500–2000 slov, aktivní pak v rozmezí 800–1500 slov. Ze samohlásek by dítě mělo zvládat *b*, *p*, *m*, *v*, *h* a alespoň částečně ovládat souhlásky *k*, *g*, *t*, *d*, *n*, *s*, *r*. Často a správně používané souhlásky jsou *l*, *š*, *j*. Jedinec odpovídá na otázky *Co kdyby?* a ne vždy správně na otázky *Kolik?* a *Na jak dlouho?* Mluví o sobě v první osobě jednotného čísla. Dokáže dlouho konverzovat

a vyprávět příběhy, ve kterých často míchá pravdivé a smyšlené události. Rádo se ptá na otázky *Jak?* a občas se objeví otázky *Kdy?* a *Proč?* (Holmanová, 2003)

2.3 Jazykové roviny v ontogenezi řeči

Při charakteristice řečového vývoje u dítěte lze také vycházet z jazykových rovin a to konkrétně z následujících čtyř:

- morfologicko-syntaktické,
- lexikálně-sémantické,
- foneticko-fonologické
- pragmatické.

Jednotlivé roviny se během vývoje vzájemně prolínají. (Klenková, 2006)

2.3.1 Morfologicko-syntaktická rovina

Morfologicko-syntaktická rovina se zabývá gramatikou a jejím správným užitím z hlediska mluvního projevu, slov, vět, čísla, rodu či pádu. Se sledováním této roviny můžeme začít kolem prvního roku života dítěte v souvislosti se stádiem vlastního vývoje řeči, zmíněným výše. (Klenková, 2006) Podklad pro gramatickou strukturu jazyka se však vytváří dávno předtím, v době, kdy dítě sice nemluví, ale řeči již rozumí. (Kutálková, 2009)

Během vývoje se rovněž mění skladba a frekvence jednotlivých slovních druhů. Největší část dětského slovníku v počátcích řeči zastupují onomatopoická a další citoslovce, charakteristickým znakem je jejich nesklonnost. Jako další nastupují podstatná jména, zprvu v jednotném čísle a později s rozvojem slovní zásoby také v čísle množném. S pády je situace obdobná, nejprve dítě užívá první pád a postupně přechází k pádům ostatním. Užívání sloves v počátcích vývoje řeči rovněž není tak běžné. Přídatná jména se začínají objevovat mezi druhým a třetím rokem a častým problémem je jejich stupňování. Po čtvrtém roce by dítě ve svém projevu mělo používat i zbylé slovní druhy – zájmena, příslovce, číslovky, spojky a předložky. Kolem jednoho a půl až dvou let dítě tvoří dvojslovné věty a o půl roku později věty víceslovné. (Bytešníková, 2012)

Na konci předškolního věku dítě většinou správně artikuluje a jeho řeč je srozumitelná. Zvládne použít delší souvětí, říká říkanky, písničky a převypráví obsah své oblíbené pohádky. (Neubauer, 2018)

2.3.2 Lexikálně-sémantická rovina

Lexikálně-sémantická rovina zkoumá aktivní a pasivní slovní zásobu. Počátky pasivní slovní zásoby můžeme zaznamenat okolo desátého měsíce a první slova z aktivní slovní zásoby pak přibližně v jednom roce života. První slova však neznamenají přechod dítěte od neverbální komunikace pouze k verbální, v komunikaci nadále sehrává důležitou roli mimika a pláč. V počátcích tohoto období dítě chápe slova velmi obecně (např. vše, co je chlupaté a se čtyřma nohama nazývá „haf“). Tento jev označujeme jako hypergeneralizaci. S postupným rozšiřováním slovní zásoby dochází k jevu opačnému a to k hyperdiferenciaci. Dané slovo používá dítě pouze k označení konkrétní věci či osoby (např. slovem táta chápe pouze svého vlastního tatínka). (Klenková, 2006)

V rámci lexikálně-sémantické roviny také přichází první a druhý věk otázek. První věk nastává přibližně v jednom a půl roce a dítě se táže na otázku „Co je to?“. Druhý věk otázek se objevuje kolem tří a půl roku a je pro něj typická otázka „Proč?“ (Bytešníková, 2012) Na konci předškolního věku činí slovní zásoba dítěte 2500–3000 slov. Dítě je natolik verbálně zdatné, že zvládne popsat obsah pro něj známého pojmu, vyjádří myšlenku či popíše obrázek. (Neubauer, 2018)

2.3.3 Foneticko-fonologická rovina

Foneticko-fonologická rovina zkoumá zvukovou stránku řeči a její základní jednotky – hlásky. Důležitým diagnostickým momentem je přechod dítěte z pudového žvatlání na žvatlání napodobivé. Sluchová a zraková kontrola je zapojena a můžeme tak hovořit o vývoji výslovnosti v pravém slova smyslu. (Bytešníková, 2012) Dle Klenkové (2006) nastává tento diagnostický moment v rozmezí od šestého do devátého měsíce. Dítě si fixuje nejdříve samohlásky a poté souhlásky v pořadí – závěrové, úžinové, polozávěrové a úžinové se specifickým druhem tvoření.

Dítě si nejprve tvoří hlásky vznikající za pomoci rtů a to B, P, M, V a F. Problém s výslovností nenastává ani u hlásek T, D, N. Často dochází k nahrazení hlásek K a G hláskami T a D. Při užívání sykavek opět dochází k jejich častému nahrazování hláskou T. Musíme brát na vědomí, že výslovnost sykavek je u každého dítěte velmi individuální a ve vývoji se objevují postupně, k jejich upevnění dochází pozvolně kolem třetího roku. Největší potíže činí hlásky R a Ř, které jsou artikulačně nejnáročnější neboť k jejich vyvození je potřeba rozpohybovat špičku jazyka. (Kutálková, 2010)

2.3.4 Pragmatická rovina

Dle názorů některých jazykovědců není pragmatická rovina součástí samotného jazykového systému, a neměla by být tudíž považována za samostatnou jazykovou rovinu. V rámci hodnocení komunikace však sehrává velmi důležitou roli, a proto její význam postupně vzrůstá. (Marková, 2016) Se stále čtenější pozorností, která je pragmatické rovině věnována se ztotožňuje také Vitásková a Kytnarová (2017). Důvodem je podle nich stoupající tlak, který je na jedince vyvíjen z hlediska jeho sociálních a konverzačních dovedností. Její případné narušení tak může mít vliv na edukační a profesní život jedince.

Rovina se opírá o sociální a psychologické hledisko komunikace a zkoumá uplatnění komunikační schopnosti v rámci sociálního kontextu. (Lechta, 1990) Při hodnocení pragmatiky se můžeme zaměřit na několik dílčích oblastí, např.: zrakové vnímání a oční kontakt, mimika, gesta, proxemika, prozodie, úsměv nebo schopnost dítěte vyjádřit žádost či slib. (Vitásková, Kytnarová, 2017) Pragmatická rovina zachycuje jedince v různých komunikačních situacích a sleduje jeho dorozumívací schopnosti. Především zjišťujeme, zda je jedinec při dodržení veškerých pravidel komunikace schopen být aktivním účastníkem rozhovoru, zda se dokáže držet tématu a jaké jsou jeho reakce na neverbální projevy. (Bytešnicková, 2012)

Mezi druhým a třetím rokem je jedinec schopen navázat konverzaci. Ve čtyřech letech jsou jeho konverzační schopnosti vyvinuté natolik, že je schopen dialog rozvíjet, dále v něm pokračovat a v průběhu se přizpůsobovat komunikačnímu partnerovi. (Neubauer, 2018)

3 Úloha jemné motoriky a gest v rámci znakování

Následující kapitola se s ohledem na téma práce zaměřuje na **vývoj jemné motoriky**, která hraje při znakování důležitou roli. Provedení jednotlivých znaků totiž závisí především na její dosažené úrovni. Kiedroňová (2010) hovoří o spojitosti mezi jemnou motorikou a řečovým vývojem. Podle ní souvisí obratnost rukou s následnou obratností mluvidel a jazyka. Danou provázanost vysvětluje faktem, že oba procesy jsou řízeny ze stejné části mozku – dominantní hemisféry. S názorem provázanosti řeči s jemnou motorikou se ztotožňuje také Lechta (2011, s. 19), který o procesu mluvení hovoří jako o „*precizně koordinovaném procesu jemné motoriky řečového aparátu.*“

Jemná motorika v sobě dle Vyskotové a Macháčkové (2013) zahrnuje pohybové aktivity, které se realizují za pomoci malých svalových skupin rukou, úst a nohou. Všechny tyto aktivity kladou požadavky na přesnost při provádění specifického pohybového úkonu.

3.1 Vývoj jemné motoriky

Když se narodí dítě, trvá nějaký čas, než dokáže udělat své první krůčky. Současně se musí naučit dalším úkonům, jako je zvednutí hlavičky, její držení, přetočení ze zad na břicho a obráceně. Vývoj jemné motoriky trvá pochopitelně také nějakou dobu, nicméně ve srovnání s délkou, kterou trvá samotný vývoj řeči, je tento čas zanedbatelný. (Vasilovčik Šustová, 2008b)

Za kolébkou vývoje jemné motoriky můžeme považovat **prenatální období**. (Vyskotová, Macháčková, 2013) Od pátého týdne těhotenství se utváří základ pro horní končetiny – končetinové pupeny. Ty se postupně zvětšují, prodlužují, až dojde k postupnému vytvoření končetiny s navzájem oddělenými prsty. (Čihák, 2016) Ve 20. týdnu lze na ultrazvuku pozorovat pohyby končetin, celého těla a cumlání prstů včetně palce. (Vyskotová, Macháčková, 2013)

Postnatální období je spojeno s velkým množstvím nových podnětů, na které je třeba se adaptovat. Novorozenec se učí s těmito podněty pracovat a ovládat své reakce. (In ibid) Celý tento proces usnadňuje přítomnost reflexů, kterými je dítě při příchodu na svět vybaveno. Reflex je vrozený způsob chování, který probíhá samovolně a nemusíme se mu tudíž učit. V rámci jemné motoriky se uplatňuje především reflex úchopový, v rámci kterého dítě dokáže sevřít a podržet prst nebo jiný předmět, který je mu vložen do dlaně. (Matějček, 2005) Většina reflexů, včetně zmíněného úchopového nemají pro život jedince velký význam, a proto během

počátečních měsíců života vymizí. Z počátku dítě poznává okolní předměty prostřednictvím úst, okolo **druhého měsíce** pak začne hrát roli poznávání za pomoci rukou. (Vágnerová, Lisá, 2021) Pro každého zdravě se vyvíjejícího novorozence je zprvu typické sevření horních končetin v pěst s palcem směřovaným do dlaně. (Kiedroňová, 2010) Během **třetího měsíce** dochází k uvolnění rukou, jednotlivé prsty se postupně rozevírají a mění se také pozice palce. Ten se vymaňuje ze zaťaté pěsti, odděluje se od ostatních prstů až se nakonec ocitá v jejich opozici. (Sobotková, Dittrichová, 2012) Uchopování se děje nejprve prostřednictvím zraku. Očima zachytí určitý předmět a následně za ním pohybuje hlavou ve všech možných směrech. Pohybem směrem k viděnému předmětu se tak připravuje na aktivní úchop, který úspěšně zvládá mezi čtvrtým a pátým měsícem. (Langmeier, Krejčířová, 2006) Mezi nejčastější spontánní aktivitu dítěte v tomto období patří hra s prsty při které se postupně zapojuje zraková kontrola. Záměrné uchopování věcí, které je čím dál častější má velký význam pro budoucí vývoj. Jedinec se seznamuje s vlastnostmi předmětů, cvičí motoriku, smysly, myšlení a paměť. V **šesti měsících** se zlepšuje obratnost ruky a celková manipulace s předměty. Dítě zvládne v každé ruce držet jinou věc, oběma rukama ji ohmatat a přendávat z jedné ruky do druhé. (Matějček, 2005) Úchop je mnohem přesnější a dokonalejší je také koordinace oko – ruka. V **devátém měsíci** se setkáváme s klíčkovým úchopem, který se realizuje za pomoci palce a ukazováku. Pro jeho užití platí nejenom nutnost správné koordinace prstů, ale i zapojení zrakové kontroly. (Vágnerová, Lisá, 2021) **Před prvním rokem** dochází k úsilí o uvolnění úchopu. Dítě pomocí jemných pohybů ruky bere předměty a vědomě a cíleně je z ruky zase pouští. Častým předmětem jsou právě kostky, které se snaží umístit jednu na druhou a vytvořit z nich komín. Obvykle jsou pokusy spíše neúspěšné, neboť otevření úchopu je náročnou činností a dozrává až o pár měsíců později. Typickou hrou v období **jednoho roku** je hra na podávání, kterou v polovině druhého roku nahradí házení a kopání, které probíhá bezděčně a neurčitě. Pohyb tvoří jednu ze základních potřeb jedince. Stále se zdokonalující koordinace pohybů, úchopu a manipulace s předměty umožňuje dítěti hrát si se stavebnicí, s pískem, najíst se nebo se napít. (Bednářová, Šmardová, 2011) V období **druhého roku** dochází k rozvoji grafomotoriky, dítě se seznamuje s tužkou a na papíře vytváří čmáranice. Dítě je stále více samostatné, zvládne držet lžici a napít se z hrnečku. (Matějček, 2005)

3.2 Vývoj gest

Fylogenetickým vývojem se zjemné motoriky postupně vyčlenila komunikační motorika, která k dorozumívání využívá jemné a přesné pohybové sekvence. Způsob přenosu

informací může být dvojího charakteru, a to buď verbální (slovní), či neverbální (bezeslovný). (Vyskotová, Macháčková, 2013) Následující část se bude zabývat **vývojem gest**, které řadíme mezi neverbální způsoby sdělení. Gesta využívají jemnou motoriku a uplatňují se při procesu znakování.

Pojem gesto můžeme formulovat různými způsoby. Mikuláščík (2010, s. 109) chápe gesta jako „*záměrné pohyby rukou, hlavy, případně i nohou, které mohou dokreslit verbální sdělení, případně ho zastoupit.*“ Kapalková (2015) kromě uvedených pohybů přikládá při užití gest důležitost také mimice a zrakovému kontaktu. Gesty dokážeme druhým sdělit naše myšlenky, pocity a potřeby. Například Doherty-Sneddon (2005) se ve své publikaci dotýká pouze gest prováděných rukou a o pohybech jiných částí těla se nezmiňuje.

V klasifikaci gest existuje nejednotnost, proto bude uvedeno pouze členění dle vybraných autorů. Doherty-Sneddon (2005) diferencuje tři hlavní typy gest: symbolická, ilustrační a emoční. **Symbolická** gesta můžeme dle autorky vyjádřit slovně či beze slov. V obou případech budou snadno pochopitelná a jednoznačná. Jejich význam se váže na kulturu ve které je gesto užíváno. Symbolickým gestům se dítě zpravidla naučí samovolně, na základě několika let pobytu v určitém kulturním prostředí. **Ilustrační** gesta provází mluvenou řeč, objasňují obsah sdělení, či ho dokonce doplňují. I děti, které nemluví, gestikulují. Pokud dítě nebo dospělý narazí na komplikaci při slovním vyjádření nějakého problému, často se přikloní k neverbálnímu vyjádření informace právě gesty. **Emoční** gesta jsou ukazateli emočního stavu jedince. Emoce se promítají převážně do výrazu tváře. Pokud dítě prožívá negativní emoce nebo konflikt můžeme u něj například pozorovat cucání palce. Časté je také členění podle obsahu na gesta deiktická a gesta sémantická. **Deiktická** neboli ukazovací gesta dáváme do souvislosti s konkrétním kontextem konverzace. Pokud je chceme interpretovat, musíme vědět, kam se dítě při ukazování dívá. Jsou mnohoznačná a ve vývoji přichází nejdříve – v rozmezí mezi osmým a devátým měsícem. U gest **sémantických** (reprezentačních, symbolických) je interpretace možná i bez kontextu. Tato gesta nesou jednoznačnou sémantickou informaci, nejsou součástí rutiny a jejich produkce je spontánní, s vazbou na předměty. (Kapalková, 2015)

Se zárodky gest se setkáváme již před **třetím měsícem** života dítěte. V této době však zatím nelze hovořit o gestu jako o záměrném projevu chování, nicméně vhodnými způsoby lze tuhle skutečnost postupně ovlivnit. Dítě najednou zjišťuje, že pohyb, který vykoná, dokáže vyvolat reakci a ovlivnit osoby v jeho okolí. (Kapalková, 2015) Typickým příkladem z tohoto období je sklánějící se matka nad postýlkou svého dítěte. Dítě ve snaze o pochování natahuje ruce směrem k matce, která chápe jeho gesto jako žádost o tělesný kontakt. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

První gesta vyskytující se mezi **sedmým a osmým měsícem** jsou zprvu izolovaná. Zrakový kontakt dítě využívá v ujištění se, že mu rodič věnuje pozornost. (Kapalková, 2015) V **osmém měsíci** prochází dítě obdobím záměrné komunikace, které je charakteristické rozvojem komunikace pomocí gest. Zpočátku natahuje ruce za vyžadovanými předměty a pokud není jeho potřeba naplněna, dokáže k prosbě přidat také pohled na dospělého či vokální doprovod. Postupně taktéž na věci ukazuje, a to buď nataženou rukou anebo ukazováčkem. „*Vyžadování něčeho, ukazování na něco v ruce dítěte, podávání a ukazování něčeho*“, všechna zmíněná gesta se během vývoje vyskytují u všech dětí na světě, proto jsou označována jako gesta *univerzální*. (Hornáková a kol., 2009, s. 58–59)

Přibližně v **devátém měsíci** využívá dítě svůj ukazováček, jako nástroj ke zkoumání předmětů a současně trénuje klíčkový úchop. Pohyb zatím není doprovázen zrakovým kontaktem, a proto jej nelze nazývat komunikačním gestem. Gesty dovede vyjádřit své myšlenky. Zdvihnutými pažemi se dožaduje zvednutí do náruče, imituje pohyby používané při jídle a dělá *kuk*. (Doherty-Sneddon, 2005) Okolo **desátého měsíce** používají děti stále dokonalejší gesta. Ukazují na hračku, kterou si přejí, a dožadují se pozornosti dospělého. Gesta jsou pro ně důležitým způsobem, jak informovat o svých zájmech a potřebách. (Honig, 2004)

V jednom roce zvládne dítě použít přibližně 12 různých gest, zahrnující gesta **univerzální** a další **běžná** gesta, jako je tleskání, mávání a žádost o jídlo nebo pití. S výskytem prvních slov souvisí stále častější užívání gest, těm dítě přisuzuje stejnou váhu a význam jako slovům. Zpočátku dochází ke střídání slov a gest a později také ke spojení gesta a slova stejného významu. (Hornáková a kol., 2009) Spojení gesta a slova označující totéž, nazývá Kapalková (2015) **komplementárním spojením**.

Ve **14. měsíci** začíná dítě tvořit dvouslovné věty skládající se na prvním místě ze slova a na druhém místě z gesta. Například ukazováčkem ukáže na knihu a gesto spojí se slovem *dej*. Jeho záměr je tedy jasný – získat knihu. (Hornáková a kol., 2009). **Suplementární spojení** je pro dítěte mnohem náročnější, neboť dochází k splynutí dvou obsahově odlišných znaků. (Kapalková, 2015) Ukazováček již není pouhým nástrojem ke zkoumání, ale jedná se o skutečné ukazování. (Doherty-Sneddon, 2005) Gesta dítěti velmi pomáhají ve vyjadřování, a to převážně v začátcích, kdy pro daný problém nemá zatím slova ve své slovní zásobě. (Hornáková a kol., 2009)

Na počátku **18. měsíce** ovládá jedinec asi 15 různých gest. Spojuje gesto se slovem a běžné je také spojení gesta s gestem. (Hornáková a kol., 2009)

Důležité mezníky ve vývoji komunikační schopnosti dětí, přibližuje následující Schéma 1, které bylo sestaveno z textu Kapalkové a Slančové (2010):

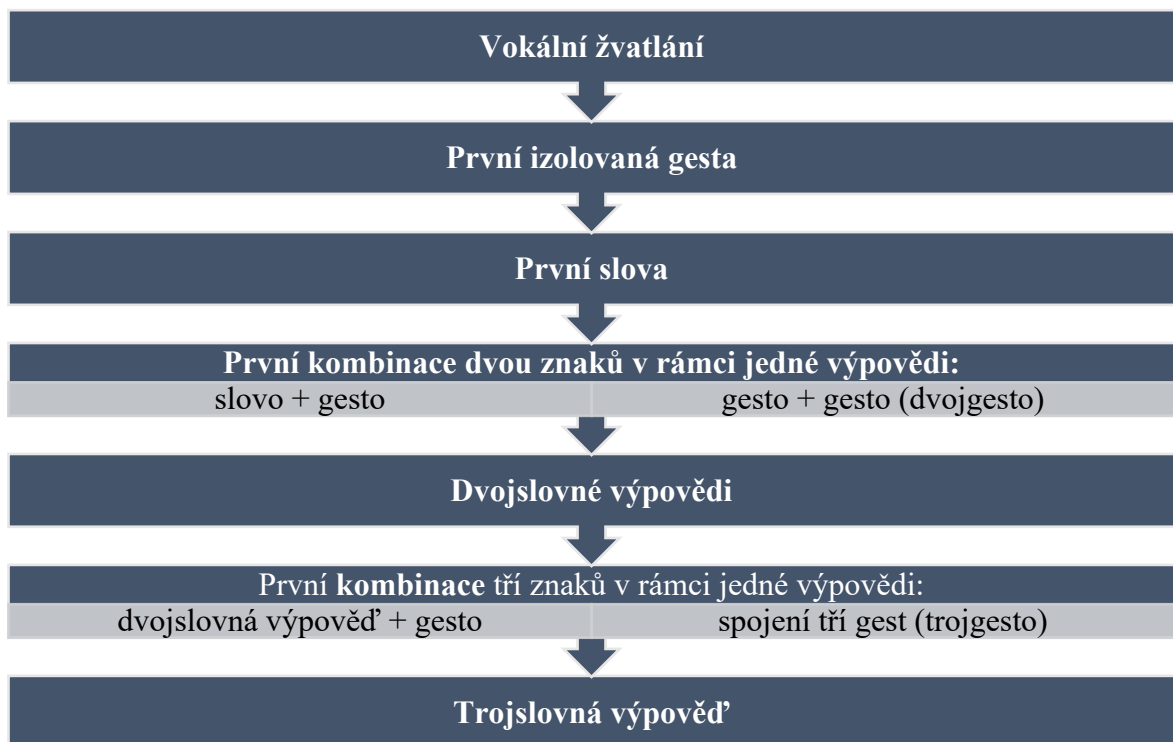

Schéma 1: Mezníky ve vývoji komunikační schopnosti dítěte

Gesta zaujímají v životě dítěte zásadní roli. Otevírají mu bránu do světa komunikace, pomocí níž může vyjádřit složitější myšlenky, upřesnit, doplnit či rozšířit obsah svého sdělení. Objevují se dříve než první slova a po dlouhou dobu jsou jediným komunikačním projevem. (Kapalková, 2015) Dítě se k nim často přikloní v momentě, kdy ještě neumí popsat danou věc slovy. Během života se mění typy používaných gest a jedinec se postupně učí komunikovat bez jejich pomoci. Část gest se stane nadbytečnými a z komunikačního repertoáru postupně vymizí. (Doherty-Sneddon, 2005)

4 Znakování s kojenci a batolaty

Základní princip znakování s kojenci a batolaty vychází z předpokladu, že je dítě schopno osvojit si základní pohyby rukou a těla mnohem dříve, než používat mluvenou řeč. Ovládat svá mluvidla a vyslovit první slova je náročným a dlouhým procesem. Do té doby je pro dítě zcela přirozené využívat ke komunikaci vlastní gesta a znaky. (Vasilovčik Šustová, 2008a) Všechna miminka se učí mávat rukou na rozloučenou a kývat hlavou pro ano/ne. Zmíněná gesta jsou pouze příkladem běžných, jednoduchých a snadno zapamatovatelných znaků, které mohou dítěti pomoci v komunikaci, předtím než bude schopné mluvit. (Acredolo a kol., 2009)

Každý zdravý novorozenec touží komunikovat se svým okolím od prvních chvil svého života. (Vasilovčik Šustová, 2008b) Mezi rodiči často vzniká domněnka, že dítě o věcech kolem sebe nepřemýšlí, okolní svět si neuvědomuje a nemá tedy potřebu s kýmkoliv hovořit. Kognitivní funkce se však rozvíjí neprodleně po narození a krátce nato má jedinec k dispozici řadu problémů o kterých by rád rozprávěl. (Acredolo a kol., 2009)

Zdokonalující se hrubá motorika umožňuje dítěti v šesti nebo sedmi měsících cíleně používat nohy a ruce. Rovněž rozvíjející se schopnost učení pomáhá jedinci pochopit, že jednotlivá gesta něco znamenají a může prostřednictvím nich naplnit své potřeby. (Schutt, 2010)

Svá první slova sice dítě použije v jednom roce, teprve za půl roku se však jeho artikulace zdokonalí natolik, že je schopné si se svým okolím povídat. Pokud přirozená gesta ve vývoji cíleně podpoříme, nabídneme tím dítěti komunikační systém, pomocí kterého se s dítětem dorozumíme již v osmém měsíci. (Vasilovčik Šustová, 2008b)

4.1 Historie znakování a provedené výzkumy

Již v 19. století učinil profesor **William Dwight Whitney** pozorování. Dospěl k názoru, že děti neslyšících rodičů dokáží pomocí znakového jazyka komunikovat již v šesti měsících, tedy rok před dětmi z běžných slyšících rodin. Znakový jazyk jim kromě možnosti komunikace v mladém věku pomáhá také naučit se dříve mluvit. (History of Baby Sign Language, 2022)

V 80. letech téhož století pak **Dr. Joseph Garcia** podnikl v této oblasti další kroky. Jako vysokoškolského studenta jej velmi fascinovala komunikace pomocí gest a znaků, stýkal se s neslyšícími přáteli, a brzy nato se stal tlumočnickem amerického znakového jazyka. Ve své práci hovořil o slyšících dětech neslyšících rodičů, kteří dokáží pomocí znaků sdělit svá přání

a potřeby již v osmi měsících. Naproti tomu komunikativní schopnost dětí vyrůstajících ve slyšící rodině takové úrovně nedosahovala. (Ryan, 2009)

O pár let později, konkrétně v roce 1982 si **Dr. Linda Acredolo** u své dcery všimla neobvyklého chování. Tehdy roční Kate začala při pobytu na zahradě a později i při dalších činnostech ukazovat základní znaky. Společně se svou kamarádkou a kolegyní **Dr. Susan Goodwyn**, následně Kate pozorovaly. Postupně až do 17. měsíce věku vymýšlela dívka nové znaky pro různé věci a činnosti. Na konci tohoto období činil její repertoár 30 znaků. Na základě tohoto pozorování publikovaly autorky o dívce případovou studii. Po zjištění, že daný problém není ve světě prozkoumán a neexistuje o něm žádná dostupná literatura, se autorky rozhodly zahájit svůj vlastní výzkum. Roku 1989 za podpory Národních institutů zdraví v USA byla zahájena studie, které se zúčastnilo více jak 140 rodin s dětmi ve věku 11 měsíců. Rodiny byly rozděleny podle dvou parametrů – zda znakový jazyk používají či nepoužívají. Děti ve věku 11, 15, 19, 24, 30 a 36 měsíců navštěvovaly laboratoř, kde se za pomoci standartních měřítek posuzovaly jejich jazykové dovednosti. Výsledkem studie bylo, že znakující děti ve věku 24 měsíců hovořily o tři měsíce dříve, jak jejich neznakující vrstevníci, a ve věku 36 měsíců pak tento náskok činil téměř celý rok. (Acredolo, Goodwyn, 2007) Výsledky provedené studie jasně dokládají, že použití symbolických gest má při komunikaci pozitivní vliv na rané stádium verbálního vývoje jazyka. Na pozitivní vývoj jazyka spojeným s užíváním gest mohou mít také vliv častější reakce ze strany rodičů. Děti, které znakují jsou přirozeně více vystaveny slovním reakcím, než děti neznakující. Dá se očekávat, že rodiče kteří podporují gesta svého dítěte při komunikaci, budou pozorně sledovat jakékoliv pokusy jejich potomka o znakování a náležitě jej oceňovat hlasovým doprovodem. (Goodwyn a kol., 2000)

Po sedmi letech přizvaly autorky původní účastníky a provedly doplňující studii. Cílem bylo zjistit, zda má i s odstupem času znakování pozitivní vliv na vývoj jedince. Inteligence byla měřena pomocí nejčastěji užívaného testu WISC-III IQ, ve kterém znakující děti dosahovaly o 12 bodů více, než děti neznakující. (Tilton a kol., 2010)

4.2 Program Baby Signs

Baby Signs je prvním a v současné době stále nejrozšířenějším programem znakové řeči, který byl vyvinut pro slyšící jedince v kojeneckém a batolecím věku. Jako jediný z dostupných programů byl podroben dlouholetému výzkumu, díky němuž byly prokázány jeho přínosy. Je postaven na vědeckém základu a vytvořen světovými odborníky zabývající se vývojem dítěte. To z něj dělá oprávněně nejrozšířenější a nejoblíbenější program mezi rodiči.

Ti mimo jiné oceňují množství dostupných výukových materiálů a odbornost lektorek, které kurz vyučují. (Tilton a kol., 2010)

Základy programu položily americké profesorky vývojové psychologie Linda Acredolo, PhD. a Susan Goodwyn, PhD. v 80. letech 20. století. (In ibid) O přinesení programu Baby Signs do České republiky se zasloužila Ing. Michaela Tilton, MBA. Ta žila několik let v USA, kde měla možnost se se znakováním seznámit. Program ji zaujal natolik, že začala znakovat se svou dcerou. Na českém trhu nebyl program dosud dostupný, a tak se před návratem do rodné země rozhodla s autorkami programu podepsat smlouvu a získat licenci pro Českou a Slovenskou republiku. Díky tomu je program v českém prostředí k dispozici od roku 2008, nejprve v podobě seminářů pro rodiče a od podzimu téhož roku ve formě samotných kurzů pro děti a jejich rodiče. (Anon, 2022)

Testováním, zdokonalováním a mezinárodní osvětou celého programu se zabývá Baby Signs Institut. Vůbec první nabídkou z jeho dílny se stal **Seminář pro rodiče**, který během časové dotace dvou hodin přibližuje rodičům blíže celý program. Seznamuje s výsledky provedených studií a předkládá rodičům postup, jak se svým dítětem začít znakovat. Krátce nato vznikl první a v současné době stále nejrozšířenější kurz **Znakujeme se zpěvem a hrou I a II**. Ten se skládá z 12 lekcí rozdělených do dvou částí, za doprovodu písniček a her se dítě učí novým znakům a rozvíjí své psychomotorické dovednosti. (Tilton a kol., 2010)

Na webové stránce Baby Signs (2022) si mohou rodiče vybrat z dalších dostupných kurzů. **Rozvíjím se pro batolata** navazuje na předcházející kurz a je tudíž vhodnou volbou pro rodiče, které znakování zaujme a rozhodnou se v něm pokračovat. **Hurá na nočník** využívá znaků, písniček a příběhů a zábavnou formou seznamuje dítě s tímto tématem. Jeho cílem je odstranit co nejdříve potřebu dítěte používat plenku.

Značka GoKids, která byla založena výhradně pro Českou republiku nabízí rodičům další možnosti kurzů. Ty vychází z Montessori pedagogiky a kladou si za cíl podpořit dítě v jeho přirozeném vývoji. Kurzem uplatňujícím znakování je **GoKids English**, určený pro děti ve věku od šesti měsíců do tří let. Novému jazyku učí za podpory znaků, písniček a her, rozvíjí komunikační dovednosti a psychomotoriku. (GoKids – výchova s láskou i rozumem, 2022)

Veškeré kurzy vedou certifikované lektorky, které jsou vybírané dle specifických kritérií. Jsou speciálně proškolené a skládají certifikační kurz. Po úspěšném absolvování všech jeho částí získávají certifikát, který je opravňuje k výuce metodiky programu. (Tilton a kol., 2010)

4.3 Znakování s miminky

V České republice se problematikou znakování zabývá Mgr. Terezie Vasilovčík Šustová. Tlumočnice znakového jazyka, učitelka, poradkyně rané péče, ale také matka Doroty. Autorka byla přesvědčena, že znakování s kojenci a batolaty funguje, a proto do komunikace se svou dcerou začala vkládat znaky, které následně cíleně opakovala. Znakování s Dorotkou se setkalo s úspěchem a její dcera postupně navyšovala počet používaných znaků. Na základě svých zkušeností a znalostí se autorka rozhodla vytvořit publikaci *Jak se domluvit s kojencem a batoletem*, která by mohla sloužit jako inspirace pro další rodiče. (Vasilovčík Šustová, 2008b)

„Znakování s miminky je komplexní komunikační systém jehož hlavním cílem je rozvoj řeči dítěte.“ (Vasilovčík Šustová, 2008b, s. 27) Jedná se o ryze český termín. Tento fakt dokládá autorka tím, že jednotlivé dílčí složky tohoto komunikačního systému (gesta, znaky, mimika, pohyby) jsou záležitostí dlouhodobých zkušeností, spojených právě s kulturním a jazykovým prostředím České republiky. (Vasilovčík Šustová, 2008c)

Znakování s miminky probíhá za působení dvou navzájem neoddělitelných složek, verbální a neverbální. Verbální složka se týká mluvené řeči, neverbální pak samotných gest, znaků, ale také mimiky a pohybů těla, které se při znakování rovněž uplatňují. Z uvedeného vyplývá, že je znakování multisenzoriální, umožňuje nám zapojit dva smysly – zrak a sluch. Autorka rovněž ve své knize objasňuje rozdíl mezi znakováním s miminky a znakovým jazykem neslyšících. Řada laiků se domnívá, že výše uvedené spolu velmi úzce souvisí. Znakový jazyk je však plnohodnotným komunikačním systémem, který splňuje základní přívlastky přirozeného jazyka. Naproti tomu znakování s miminky není považováno za jazyk. Dítě sice ke komunikaci, tak jako osoba se sluchovým postižením, využívá znaky, ty však v tomhle případě vychází z jeho přirozených gest. (Vasilovčík Šustová, 2008b)

4.4 Proces učení se znakování

Rodiče se rozhodli pro znakování se svým dítětem, postupně se však u nich objeví řada otázek na které chtějí znát odpověď. Následující část práce přibližuje jednotlivé fáze celého procesu znakování. Přibližuje jeho metodiku s konkrétními doporučeními a zásadami.

4.4.1 Kdy začít?

Acredolo a Goodwyn (2007) předkládají rodičům tři možnosti, ze kterých si rodiče dle vlastních preferencí mohou volit.

První možností je začít se znakováním od narození, nejpozději do osmi měsíců. Pokud se pro tento věk rodiče rozhodnou, musí počítat s tím, že takto malým dětem může trvat i několik měsíců, než budou schopny daný znak opakovat a následně použít. Očekává se tedy dostatečná míra trpělivosti a vytrvalosti. Pokud se rodiče chtějí dočkat prvního znaku co nejdříve, je pro ně vhodná druhá varianta, doba mezi osmým a dvanáctým měsícem. Poslední možností je začátek v jednom roce, ta je z hlediska rychlosti osvojování znaků u dítěte tou nejrychlejší. Doba znakování však nebude mít příliš dlouhého trvání, neboť dítě přechází pomalu k verbální komunikaci.

Podle Vasilovčik Šustové (2008b) je nejideálnější dobou pro zahájení znakování narození dítěte. Autorka si je však vědoma starostí a změn v dosavadním chodu rodiny, který obnáší příchod nového potomka na svět. Znakování s miminko má být podle ní především zábavou a ne prostředkem způsobujícím stres, proto by dobu pro zahájení měl každý rodič přizpůsobit vlastním pocitům a schopnostem svého dítěte. Čím dříve se rodič rozhodne pro začátek, tím dříve může těžit z výhod tohoto způsobu komunikace.

Většina dětí projevuje zájem o znakování mezi devíti a dvanácti měsíci. Každý novorozenec se nicméně nevyvíjí stejnou rychlostí, a proto nelze určit přesný věk, ve kterém budou všechny děti připravené znakovat. Jedním ze signálů jeho připravenosti, je vzrůstající zájem o komunikaci. Proto by se více jak na věk, měli rodiče soustředit právě na vývoj komunikace. Ukazuje dítě na věci ve svém okolí? Nosí hračky a čeká na reakci rodiče? Vzdává u něj zájem o obrázkové knížky? Mává na rozloučenou? Zmíněné, ale i další znaky pak pravděpodobně značí, že je dítě ke znakování připraveno (Acredolo a kol., 2009)

4.4.2 Několik základních pravidel a zásad

K tomu, aby bylo znakování co možná nejvíce úspěšné, je potřeba, aby si rodič ještě před začátkem ujasnil několik základních pravidel a zásad. Důležité je, aby rodiče zpočátku začínali pouze se dvěma až třemi znaky a postupně jejich zásobu navyšovali. Nebude tak často docházet k situacím, kdy je pro jejich velký počet zapomenou v daný moment použít. (Acredolo, Goodwyn, 2007)

Záměr využívání přirozených gest a znaků při komunikaci spočívá v rozvoji řeči. Znakování je pouze prostředkem, který slouží dítěti v době, kdy se neumí verbálně vyjádřit. (Acredolo, Goodwyn, 2007) Je proto podstatné, aby byl znak spolu se slovem užíván při komunikaci současně a dítě tak mělo možnost mluvený projev neustále slyšet. Rodiče mají za úkol veškeré znaky slovně doprovázet tak, aby se řeč vyvíjela správným způsobem. (Vasilovčík Šustová, 2008b)

Pokud na dítě znakujeme, je důležité, aby nás svým zrakem registrovalo a věnovalo nám pozornost. Je nutné si uvědomit, že malé děti často fixují svou pozornost směrem k pro ně zajímavým předmětům a náhlá změna pozornosti je pro ně velmi náročná. Proto je nutné poskytnout dítěti dostatek času na všechny podněty a nikam nepospíchat. (Vasilovčík Šustová, 2008b) Neopomenutelným pravidlem je také neustále opakování znaků ve všech možných situacích. Čím častěji se se znakem dítě setká, tím snadněji jej pochopí a osvojí. (Acredolo a kol., 2009)

Zapojení ostatních rodinných příslušníků do znakování je rovněž důležitým faktorem, který poskytuje dítěti další příležitosti pro učení se novým znakům a jejich zařazení do běžné komunikace. Okolí dítěte často na znakování nahlíží skepticky, přece jenom se jedná o systém který není příliš rozšířený, a tudíž k němu řada lidí přistupuje s nedůvěrou. (Vasilovčík Šustová, 2008b) S pochybnostmi se potýkají často otcové, kteří na znakování nahlíží jako na něco „ženského“ a nápad znakování neberou mnohdy vážně. (Briant, 2010) Zájem se u nich projeví většinou hned po tom co zjistí, že je znakování účinné a má pro komunikaci význam. Vhodné je do komunikace pomocí znaků zapojit také sourozence. Pro něj může být znakování především zábavou a prostředkem ke zvyšování sebevědomí a pocitu důležitosti z toho, že je schopný svého mladšího sourozence naučit nové znaky. (Vasilovčík Šustová, 2008b)

Je důležité, aby se znakování stalo běžnou součástí dne a všech jeho rutin. Znaky lze využít při veškerých denních činnostech. Lze je použít při jídle, spaní, koupání nebo třeba na výletě. Jen díky těmto příležitostem bude dítě znakům vystaveno po celý den. (Acredolo a kol., 2009) Dítě snadno pozná, kdy je znakování nucené a rodiče se jej snaží pouze něco nového naučit. Mnohem lepší a pro dítě přirozenější je spojit učení se znakům se hrou a s veškerým denním programem. (Briant, 2010)

4.4.3 Jak začít?

Na začátek je důležité zvolit si vhodný výběr znaků, který nám zajistí ve znakování úspěch. Nejlépe by měly odrážet to, co má dítě rádo, co ho zajímá a baví. (Acredolo, Goodwyn, 2007)

Briant (2010) dělí znaky do dvou základních skupin a rodičům doporučuje začít s třemi, až pěti znaky z každé skupiny. Zpočátku se jedná o znaky **rutinní**, které se jak již název napovídá, vážou na denní rutinu. Pojí se s pravidelně se opakujícími činnostmi během dne, prostřednictvím kterých dítě uspokojuje své základní potřeby. Patří mezi ně znaky jako je plenka, pít, či jíst. Kromě rutinních znaků je vhodné volit také znaky **motivační**. Ty se týkají pro dítě zajímavých a důležitých věcí a k ukazování je nejvíce motivují. Často se jedná o znaky pro oblíbená zvířata nebo hračky.

Při učení se novým znakům je v první řadě potřebné, aby znak souvisel s danou situací, ve které se zrovna nacházíme. Jen díky správné asociaci se dítě naučí správně porozumět jeho významu. (Schutt, 2010) Dále je důležité upoutat pozornost, toho můžeme docílit za pomoci oslovení, zvuku, případně jiného smyslového stimulu. Pro dosažení nejlepších výsledků je vhodné provádět znaky v zorném poli dítěte. Znak pomocí rukou ukážeme a současně doprovodíme příslušným slovem. Důležitou roli sehraávají také výrazy obličeje, které význam znaků dokáží mnohdy umocnit. (Briant, 2010) Následně znak opakujeme za všech možných okolností, čímž si jej dítě postupně ukládá do paměti a učí se jej používat v různých situacích. Pokud nám dítě ukáže znak a my na něj budeme reagovat jeho opětovným zopakováním, dáme dítěti najevo, že jej vnímáme a rozumíme mu. Vlivem neustálého opakování dochází u dítěte k upevnění znaků a ke zdokonalování jejich výsledné podoby. (Vasilovčík Šustová, 2008b)

K uvědomění si, že znaky nesou jistý význam, dochází dítě většinou postupně. Zanedlouho potom začne rodiče ve znacích napodobovat. (Jensen, 2005) Právě v začátcích často dochází k situacím, kdy maminky pokusy o znakování přehlédnou. Nejsou si jisté, zda jejich dítě znak opravdu ukázalo, nebo šlo pouze o náhodu. Malá miminka nedisponují vysokou úrovní jemné motoriky, a proto jim napodobení tvaru a pohybu rukou může činit ze začátku potíže. Je však důležité na každý pokus reagovat a oceňovat i tu nejmenší snahu, kterou dítě vynaloží. (Briant, 2010)

Dítě postupně znak v příslušných situacích a souvislostech aktivně zapojuje do společné komunikace a rodiče na něj reagují mluvenou řečí. (Vasilovčík Šustová, 2008b) Většina znaků se s největší pravděpodobností objeví dříve jak mluvené slovo. Některá slova se vyskytnou dříve než znaky, nebo na daný znak ani nedojde. Užívání znaků a slov současně nazýváme

párováním a může nám být nápomocné v situacích, kdy je řeč stále hůře srozumitelná a spojení slova se znakem sdělení mnohem více ujasní. (Jensen, 2005)

S odstupem času bude dítě znakování ve prospěch řeči pomalu opouštět. Bude poznávat nové přátele, které jeho znakům nebudou rozumět a na složité myšlenky nebudou znaky stačit. Pro všechny děti, ať už znakující či neznakující, je přechod k verbální komunikaci zcela přirozeným vývojovým mezníkem. Dítě si ještě nějakou dobu ponechá znaky ve své paměti a postupně z komunikace zcela vymizí. (Acredolo, Goodwyn, 2007)

4.4.4 Přínosy znakování

Linda Acredolo a Susan Goodwyn (2007) shrnuly hlavní přínosy znakování do následujících bodů:

1. **Odbourání frustrace:** Prostřednictvím znaku dokáže dítě vyjádřit své potřeby, na které mohou rodiče vzápětí správně reagovat. To vede ke spokojenosti na obou stranách.
2. **Upevnění pouta mezi rodičem a dítětem:** Znakování probouzí pozitivní reakce a stává se prostředkem ke vzájemnému sdílení zážitků a naplňování potřeb. To, jak se dítě cítí milováno a v bezpečí, závisí právě na poměru pozitivních reakcí k reakcím negativním.
3. **Odhaluje, jak jsou děti chytré:** Znakování umožňuje rodičům nahlédnout do mysli jejich miminka a zjistit, že jsou jejich děti mnohem bystřejší, než by se mohlo na první pohled zdát.
4. **Posílení sebedůvěry dětí:** Podobně jako dospělí, i děti budují vlastní pocit sebedůvěry vlivem úspěchu z aktivit. Provedení znaku a následná reakce od nejbližších, jim umožní tento pocit neustále zažívat.
5. **Sdílení svého světa s blízkými:** I malá miminka vnímají a přemýšlí o věcech kolem sebe. Znakování poskytuje dětem prostředek, díky kterému mohou rodiče vidět více svět jejich očima.

Znaková komunikace s miminky dále rozšiřuje slovní zásobu a podporuje dítě v dřívějším mluvení. Znakování mimo jiné vyžaduje dostatek pohybu a soustředěnosti, to působí pozitivně také na rozvoj motoriky. (Schutt, 2010).

Jedná se o obohacující aktivitu, která přináší do komunikace mezi rodiči a jejich dětmi spoustu pozitivních interakcí a jeho využívání je především zábavou. (Jana, Shu, 2022)

Jisté přínosy dětského znakování uvádí také psycholožka Catherine Brown. Ta se zabývala problematikou znakování a jeho aplikací při opožděném vývoji řeči. Výsledky její práce dokázaly, že děti s opožděným řečovým vývojem jsou díky znakům schopny mnohem dříve dohnat svoje vrstevníky, co se řeči týče. (Tilton, 2022)

Využívání znaků u dětí s opožděným řečovým vývojem by tak mohlo být přínosem. Znaky, jakožto dočasný komunikační prostředek, by zabráňovaly frustraci ze vzájemného nepochopení se a poskytovaly dítěti základ pro jazykové dovednosti. (Jensen, 2005)

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Design výzkumu

Následující kapitola přibližuje výzkumný postup, který vedl k naplnění stanoveného cíle. Hlavním cílem práce je hodnocení pohledu matek na přínos znakování z hlediska celkové komunikace svého dítěte. Kapitola dále seznamuje se zvolenými přístupy, metodami a s charakteristikou výzkumného vzorku.

5.1 Kvalitativní výzkum

Na základě uvedeného cíle byl pro výzkum vybrán kvalitativní přístup. Tato volba umožnila nazírat detailněji na problematiku znakování a zaměřit se hlouběji na pohled každé jedné matky.

Kvalitativní výzkum je proces, jehož cílem je detailní a komplexní zkoumání daného jevu, či problému. Výzkumník se s využitím množství postupů a metod snaží dojít k tomu, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu. (Švaríček, Šedřová, 2007) Celý postup probíhá v přirozených podmínkách sociálního prostředí. Výzkumník sbírá data, provádí analýzu a dále pracuje se všemi informacemi, které vedou k objasnění výzkumných otázek. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu se kvalitativní výzkum zabývá problémem do hloubky. (Hendl, 2016) „*Vytváří jeho obraz v co možná nejkomplexnější podobě, včetně podob jeho vztahů s dalšími aspekty apod.*“ (Reichel, 2009, s. 40)

5.1.1 Polostrukturovaný rozhovor

Jednou z efektivních a velmi často užívaných metod kvalitativního výzkumu, zvolenou i pro tuto práci, je technika **polostrukturovaného rozhovoru**. Ten obsahuje předem připravené schéma otázek, jejichž detailní zodpovězení směřuje k naplnění výzkumného tématu. (Miovský, 2006) Tazatel tak má k dispozici kostru otázek, které může pokládat v libovolném pořadí, částečně otázky přeformulovat a eventuálně se dále doptat. Nutné je však zakomponovat do rozhovoru veškeré otázky. Volnost, kterou umožňuje tento typ rozhovoru přispívá k přirozenějšímu kontaktu obou zúčastněných a bere v potaz jednotlivá specifika osobnosti. (Reichel, 2009) Základ rozhovoru tvoří konverzace, která se snaží o co nejvíce obsáhlé odpovědi všech participantů. (Mišovič, 2019)

Rozhovor byl veden s matkami, které při komunikaci se svým dítětem využívaly znakování. Průběh rozhovoru byl zaznamenáván na diktafon a následně přepsán do textové podoby. Matky se kterými interview probíhalo byly s nahráváním obeznámeny a s pořízením záznamu souhlasily. Mimo jiné bylo nutné tazatele informovat o anonymitě, která bude při výsledném zpracování výsledků zachována. Respektována byla také jejich případná potřeba na určité otázky neodpovídat a možnost rozhovor kdykoliv bez udání důvodu přerušit, či ukončit.

Získaná data z rozhovorů budou následně analyzována pomocí **otevřeného kódování**. Jedná se o poměrně jednoduchou a zároveň pracnou techniku, která umožňuje pracovat s textem detailně a do hloubky. Její princip spočívá v rozdělení přepsaného rozhovoru na menší segmenty, kterým je následně přiřazen určitý kód. Kódy následně řadíme dle podobnosti a spojitosti do jednotlivých kategorií. Data budou dále interpretována technikou **vyložení karet**, kdy je z vytvořených kategorií následně sestaven souvislý text. (Švaříček, Šed'ová, 2007)

5.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek byl sestaven z matek, které při komunikaci se svým dítětem využívaly znakování. K sestavení výzkumného vzorku byla využita varianta oslovit matky přes sociální síť Facebook. Tato varianta se nám jevila jako nejpřínosnější. Na této platformě se nachází více skupin, které se zabývají znakováním. Pro další účely byla vybrána skupina *Znakování s miminky*. Zde se nacházejí matky, které si navzájem předávají zkušenosti a rady ohledně tohoto způsobu komunikace. Předností Facebooku je jistě jeho velký počet uživatelů. Největší výhodou byl však určitě fakt, že uvedená skupina sjednocuje pouze osoby se stejným zájmem – znakováním. Bylo tedy možné cílit přímo na tento okruh osob, s vysokou pravděpodobností úspěchu při hledání.

Jedinou podmínkou pro účast ve výzkumu, bylo stáří dítěte více než rok a půl a jeho schopnost se již verbálně vyjadřovat. Všechny matky toto kritérium splňovaly. Dvě matky současně s probíhajícím výzkumem znakovaly i s druhým dítětem. Na žádost ohledně účasti ve výzkumu, zareagovalo k našemu překvapení velký počet matek. Skrz soukromou zprávu bylo následně kontaktováno třináct matek. Dvě z nich na zprávy nereagovaly. Se sedmi matkami byl na základě jejich časových možností domluven termín rozhovoru.

Jména matek byla z důvodu zachování anonymity změněna a přehled všech respondentek prezentuje následující Tabulka 1

Respondentka	Věk	Vzdělání	Věk dítěte/děti
<i>Anežka</i>	35 let	Vysokoškolské	6 let a 1,5 roku
<i>Barbora</i>	29 let	Středoškolské	3,5 roku a 11 měsíců
<i>Jana</i>	37 let	Vysokoškolské	8 let a 6 let
<i>Lucie</i>	31 let	Vysokoškolské	2,5 roku
<i>Martina</i>	31 let	Středoškolské	3,5 roku
<i>Michaela</i>	28 let	Vysokoškolské	2,5 roku
<i>Petra</i>	33 let	Středoškolské	6 let a 3 roky

Tabulka 1: Přehled respondentů

Zbylé maminky, které jsem kontaktovala mi nebyly z časových či jiných důvodů schopny poskytnout rozhovor v osobní, ani jiné formě. Nabídly mi možnost písemné odpovědi na otázky. Této nabídce jsem využila, ale pouze pro vlastní zájem a potřebu. Tyto odpovědi nebyly jakýmkoliv způsobem pro práci použity.

Rozhovory proběhly ve dvou případech osobně, v domácím prostředí respondentek. Ostatní matky upřednostnily online formu, a to buď z časových důvodů, nebo z důvodu pandemie onemocnění COVID-19. Rozhovor probíhal přes platformu Skype, která se matkám jevila jako nejvhodnější.

6 Metodologie výzkumného šetření

Kapitola 6.1 definuje hlavní výzkumný cíl stěžejní pro kvalitativní výzkum, jednotlivé dílčí cíle a výzkumné otázky.

6.1 Výzkumný cíl a výzkumné otázky

Hlavním cílem bakalářské práce je zhodnotit pohled matek na přínos znakování z hlediska celkové komunikace svého dítěte.

Dílčí cíle

DC₁: Zjistit, jak se projeví znakování v rané fázi vývoje dítěte v kvalitě a kvantitě slovní zásoby z pohledu matky dítěte.

DC₂: Identifikovat možný přínos znakování v rané fázi vývoje dítěte v oblasti pragmatické jazykové roviny z pohledu matky dítěte.

Výzkumné otázky

VO₁: Jaký vliv mělo znakování na rozvoj slovní zásoby v oblasti podstatných jmen?

VO₂: Jaký vliv mělo znakování na rozvoj slovní zásoby v oblasti sloves?

VO₃: Jakým způsobem se projevilo znakování dítěte v raném věku na jeho emoční ladění?

VO₄: Jakým způsobem naplňovalo dítě pomocí znaků své potřeby?

VO₅: Jaký efekt mělo znakování na rozvoj funkční komunikace? Vázaly se jednotlivé znaky pouze k některým činnostem a situacím, nebo dítě aktivně během dne samo znakovalo?

VO₆: Jaký postoj zaujala širší rodina ke způsobu komunikace prostřednictvím znaků?

7 Analýza výsledků výzkumného šetření

Následující kapitola se bude věnovat samotnému výzkumu a detailní analýzou jednotlivých odpovědí matek. Samotná analýza bude provedena pomocí otevřeného kódování.

Věk dítěte při zahájení znakování

Na základě odpovědí matek na otázku, v kolika měsících začaly se svými dětmi znakovat, byly vytvořeny jednotlivé dílčí kategorie. Charakteristiku získaných dat přibližuje Tabulka 2 níže. Z provedených rozhovorů vyplynulo, že všechny maminky začaly se znakováním před prvním rokem života dítěte. Nejpočetnější skupina tvořená třemi matkami vypověděla, že na své dítě začala znakovat od šestého měsíce. Další dvě maminky se rozhodly pro začátek ve věku osmi měsíců. Pouze jedna z matek znakovala se svými dvěma dětmi již od narození. V poslední kategorii se nacházela matka, která začala využívat znaky v synových jedenácti měsících. Tento údaj o věku však nemůžeme považovat za dostatečně objektivní, neboť jak sama respondentka sdělila, bylo to z důvodu neznalosti této metody a dle jejích slov by jinak začala dříve.

Respondentka	Věk dítěte při zahájení znakování
<i>Anežka</i>	6 měsíců
<i>Barbora</i>	8 měsíců
<i>Jana</i>	0 měsíců
<i>Lucie</i>	11 měsíců
<i>Martina</i>	8 měsíců
<i>Michaela</i>	6 měsíců
<i>Petra</i>	6 měsíců

Tabulka 2: Věk dítěte při zahájení znakování

Zdroj informací o metodě znakování s kojenci a batolaty

Vzhledem k tomu, že je internet hlavním zdrojem většiny informací, bylo předpokládáno, že se matky dozví o metodě znakování právě na internetu. Tato domněnka byla na základě odpovědí matek potvrzena. Pět respondentek se s prvotními informacemi setkala na internetu, buď ve formě článku, reportáže, či příspěvku na blogu.

Další z respondentek, konkrétně maminka Barbora, se ke znakování dostala přes její zájem o kontaktní rodičovství. Velice ji zajímaly alternativní metody, jako byla bezplenková metoda a nošení dětí v šátku, znakování jí vlastně přišlo jako další vhodná alternativa k tomu všemu.

Zuzana se měla možnost s touto metodou seznámit prostřednictvím její kamarádky, které se narodil chlapec se sluchovým postižením. Řešili vhodné formy komunikace a zrovna v tu dobu informace o znakování objevila. Zaujalo ji to natolik, že si o tom začala zjišťovat více informací.

Zájem matek však objevením prvotních informací nekončil. Respondentky se v hledání dalších informací všeobecně rozdělily do dvou skupin. První skupina volila cestu online kurzu BabySign s veškerými jeho materiály – knížky, kartičky, videa. Druhá skupina volila spíše vlastní cestu a inspirovala se různými weby s volně dostupnými znaky.

Reakce a projevy dítěte ke způsobu komunikace pomocí znaků

Počáteční reakce dětí na znakování byly spíše nezúčastněné. Tři respondentky se shodly na tom, že si nemyslí, že by jim jejich děti v počátcích rozuměly a věděly, co po nich matky chtějí. „*Obě dvě děti ze začátku jenom koukaly. Bylo to pro ně možná zajímavé, protože člověk dělá něco nového, ale opravdu na začátku nereagovaly.*“ popisuje obdobně Barbora.

Doba, která uplynula mezi začátkem znakování a prvními projevy dítěte se v zásadě příliš nelišila. Čtyři matky vypověděly, že jejich dítě začalo na znaky reagovat v deseti měsících. U dalších dvou respondentek byla zaznamenána o něco kratší doba reakce, a to v osmi měsících. Maminka Lucie zaznamenala u svého syna v porovnání s ostatními ženami velice rychlou reakci v řádu dvou týdnů. Ta ale byla ovlivněna stářím, v té době jedenácti měsíčního syna.

Znakování jako prostředek k dosažení cíle

Všechny dotazované matky byly v této problematice stejného názoru. Jejich dítě zvládlo prostřednictvím znaků dosáhnout svého cíle a vyjádřit tak různé komunikační záměry. Matky se shodovaly na tom, že hlavní cíl jejich dětí se týkal převážně základních životních potřeb. Hlavními znaky vedoucí ke stanovenému cíli byly znaky pro jídlo a pití. Dvě z respondentek uváděly, že dalším velmi častým znakem byl znak pro koupat se. Tři maminky navíc vypověděly, že jejich dítě velmi často používalo znak pro knížku, kterým dávalo najevo zájem o čtení. Lucie dokonce uvedla, že její syn prostřednictvím znaků dokázal komentovat pohádky.

Vedle těchto znaků mělo dítě také zájem o okolní svět. Maminky uváděly, že jejich děti znakovaly v situacích, kdy viděly něco zajímavého. Nejčastěji na procházce, když viděly psa, kočku, nebo třeba ptáčka.

Používání znaků v závislosti na situaci

Všechny dotazované maminky se shodly na tom, že jejich dítě dokázalo naučené znaky používat efektivně a v situacích, pro které měly být původně určeny. Dle respondentek tedy docházelo k běžné komunikaci, kdy dítě mělo znak spojený s konkrétní situací, či věcí. V žádném případě se nejednalo pouze o náhodu. Všechny děti znaky používaly bez ohledu na svou matku. V průběhu dne samy spontánně znakovaly, a to buď v souvislosti se základními potřebami, nebo v reakci na něco poutavého v jejich okolí.

Znakování ve vztahu ke společné komunikaci a vzájemné interakci

Všechny respondentky se jednoznačně shodly na tom, že znakování pozitivně ovlivňuje schopnost dítěte komunikovat a vede k častějším interakcím mezi rodičem a jeho dítětem. Děti měly všeobecně o komunikaci velký zájem. Chtěly sdělit, co je zajímavá, co vidí, a rodiče to tak vedlo k většímu zájmu o dítě a potřebě se mu více věnovat. Maminky dále uváděly, že znakování předchází spouště nedorozumění, kdy se dítě zastavuje u úplně jiných věcí, než mají rodiče na mysli. Ze vzájemného se nepochopení tak nevznikají slepé uličky. Rodič ví na 100 %, co jeho dítě chce a může tak velmi rychle reagovat. Vzájemná komunikace je tedy o mnoho rychlejší a efektivnější.

Matky byly stejného názoru v tom, že jejich znakovající děti často navazovaly sociální interakce s jinými lidmi. Šest maminek zaznamenalo interakci jejich dítěte pouze v rodině, s jeho nejbližším okolím. Nejčastěji se jednalo o prarodiče, konkrétně babičku. Té dokázalo dítě dát najevo své potřeby a vzájemně se ve většině případů dorozuměli. Uvedené respondentky se nesetkaly se situací, kdy by jejich dítě znakovalo na zcela cizí děti a další osoby. Maminka Jana si myslí, že je to tím, že malé děti nechodí ještě do školky a nepotkávají se příliš s cizími lidmi. Petra zase zastává názor, že děti v tomto věku nemají potřebu interakce s druhými lidmi. Barbora obdobně popisuje svůj názor: *„Moje dcera také nepůjde za cizí maminkou jen proto, že chce najíst. Pro ně je Alfa i Omega matka a skrz ní mají úplně všechno. Nemají potřebu navazovat další vztahy když jim intuitivně stačí ona.“*

Pouze jedna z maminek zažila situaci, kdy její dítě začalo znakovat na zcela cizí osobu. Při návštěvě mateřského centra ukázal její syn znak pro knížku na cizí paní, která zrovna četla své dceři. Shodou okolností paní také znakovala, a tak se dokázaly společně dorozumět.

Přínosy na společnou komunikaci

Všechny dotazované respondentky se jednoznačně shodly na tom, že má znakování řadu přínosů na společnou komunikaci. Matky jako jednu z největších výhod uváděly možnost dorozumět se s dítětem již v brzkém věku. Dítě dokáže pomocí znaků vyjádřit mnohé potřeby a přání a rodič může mnohem rychleji a efektivněji vyhodnotit, co si dítě přeje.

Například maminku Anežku donutilo znakování k tomu, začít se na své děti dívat úplně jinak. Musela více vnímat jednotlivé znaky a chápat potřeby dítěte. Má pocit, že je na ně mnohem více napojena a navzájem si lépe rozumí. Podobně hovořila také Michaela, té znakování velmi zpestřilo mateřství a obohatilo její vztah s dítětem. „*Měsíce se staráte o miminko a ono s vámi najednou komunikuje a je to úžasné.*“ dodává maminka.

Další dvě maminky hovořily také o pocitech samotných dětí. Podle Petry měly její děti velkou radost z toho, že se jim povedlo ukázat nový znak a následovala reakce jiné osoby. Martina zase uvedla, že její dítě zjistilo, že komunikovat se vyplatí. Když znaky ukáže, co chce, většinou to dostane.

Znakování a frustrace

V rámci rozhovorů bylo dále zjišťováno, zda se matky ztotožňují s tvrzením, že znakování snižuje frustraci.

Pět matek ze sedmi dotazovaných s tvrzením souhlasilo a jejich odpovědi byly téměř identické. Dítě nemuselo brečet kvůli tomu, že mu jeho matka nerozumí a matka zase dokázala velmi rychle zjistit, co její dítě potřebuje a předejít tak pláči. Matky tedy uváděly že frustrace nebyla snížena pouze u dítěte, ale také u nich samotných.

Zbylé dvě respondentky dané tvrzení nedokázaly podpořit. Domnívají se totiž, že velkou roli v této věci hraje temperament dítěte. Dle slov Lucie byl její syn od narození velmi klidný a nikdy si nemusel nic vynucovat pláčem. Nedovede tedy říci, zda se jednalo o vliv znakování, nebo povahy dítěte. Naopak dcera Anežky byla podle jejích slov velmi hysterická. I přesto, že se na řadě věcí dokázaly společně domluvit, měla často její dcera vztek a pravděpodobně to mělo spojitost s jejím temperamentem.

Slovní a znaková zásoba dítěte

Na otázku jaké bylo první slovo dítěte a v kolika měsících se objevilo, odpovídaly respondentky různě. Bližší seznámení s jednotlivými získanými daty prezentuje Tabulka 3:

Jméno respondentky	1. slovo + měsíc	Slovní zásoba v 1. roce
<i>Barbora</i>	mama – 9. měsíc	4 slova
<i>Lucie</i>	mama – 9. měsíc	10 slov
<i>Martina</i>	auto – 11. měsíc	10 slov
<i>Jana</i>	mama – 11. měsíc	6 slov
<i>Anežka</i>	tata – 11. měsíc	4 slova
<i>Michaela</i>	mama – 12. měsíc	10 slov
<i>Petra</i>	hají – 12. měsíc	4 slova

Tabulka 3: Seznam respondentů a slovní zásoba jejich dětí

Z výše uvedeného vyplývá, že nejpočetnější kategorii tvořily děti, které vyslovily své první slovo v 11. měsíci. Další dvě respondentky se s prvním slovem svého dítěte setkaly ve 12. měsíci. Nejdříve se prvního slova dočkala maminka Barbora, a to ve věku devíti měsíců. V devíti měsících pak vyslovil první slovo i syn Lucie. V pěti ze sedmi případů označovalo první slovo dítěte osobu (mama, tata). Dále se jednalo o označení dopravního prostředku – „auto“ a pouze v jednom případě bylo prvním slovem citoslovce „hají“. Z uvedeného lze konstatovat, že co se týče slovních druhů, naprosto převažovala podstatná jména.

Aktivní slovní zásoba dítěte v jednom roce činila ve třech případech deset slov. Hned tři děti dotazovaných vyslovily do prvního roku čtyři slova a dcera Jany dosáhla na slovní zásobu čítající šest slov. Ze slovních druhů děti nejčastěji používaly podstatná jména, označující nejbližší členy rodiny, nejčastěji se jednalo o mámu, tátu a babičku. Časté bylo také citoslovce, které děti používaly k vyjádření zvuků zvířat, převážně kočky. V jednom a půl roce se slovní zásoba dětí pohybovala v rozmezí 20–50 slov. Poměr podstatných jmen a citoslovcí byl značně vyrovnaný. Podstatná jména používalo dítě nejčastěji k označení blízkých osob a k vyjádření základních potřeb. Z citoslovcí se opět nejčastěji jednalo o zvuky zvířat a ve čtyřech případech se objevilo slovo „hají“.

Svůj první znak ukázaly tři děti v osmém měsíci a další tři v měsíci desátém. V poslední kategorii se nacházel chlapec, který první znak ukázal až v jedenáctém měsíci. Jednalo se však o syna Lucie, která s ním právě v jedenáctém měsíci teprve začala znakovat. Úplně prvním

znakem bylo u čtyřech dětí „světlo“, což samotné matky velmi překvapilo. U zbylých třech dětí se jednalo o znak pro kojení. Celková znaková zásoba se u respondentek velmi lišila a pohybovala se v rozmezí 15–40 znaků. Jedna maminka dokonce uvedla, že její syn uměl znakovat všechny barvy. V dosaženém počtu znaků hrál důležitou roli především věk, ve kterém se dítě začalo více verbálně vyjadřovat. Ve smyslu slovního druhu se nejčastěji vyskytovaly znaky pro podstatná jména: jídlo, mléko, voda, kočka, pes. Objevovaly se také první znaky pro slovesa, a to nejčastěji: koupat, spát, jíst. Důležitými znaky byly příslovce „hotovo“. Posledním slovním druhem byly částice „ještě“, „ano“ a „ne“.

Vliv znakování na rozvoj slovní zásoby

Z odpovědí na otázku, zda mělo podle matek znakování pozitivní vliv na slovní zásobu dítěte, byly vyčleněny dva názory.

První se týkal pozitivního mínění. Šest ze sedmi respondentek hovořilo o tom, že si myslí, že mělo znakování pozitivní vliv na slovní zásobu a budoucí mluvenou řeč. Podle výpovědí maminek měly jejich děti velkou slovní zásobu a naučily se rychleji mluvit. Dle Lucie byl hlavním důvodem zájem o svět kolem sebe, který její syn díky znakům měl. Anežka si zase myslí, že rozvoj slovní zásoby podpořil zájem o knížky, které mohl její syn prostřednictvím znaků více komentovat.

V druhé skupině se nacházela pouze jedna maminka, která si myslí, že znakování mělo negativní vliv na slovní zásobu její dcery. Ta podle ní začala kvůli znakům mluvit později. V době, kdy se svou dcerou znakovala, se často vídali se stejně starým, neznakujícím chlapcem. Ten v jednu chvíli mluvil více, než její dcera. Na druhou stranu dodává, že oproti chlapci bez znaků s ní její dcera začala mnohem dříve komunikovat.

S často se vyskytujícím názorem, že znakování oddaluje u dítěte mluvenou řeč, se setkaly čtyři respondentky. Ty s názorem nesouhlasí a hovoří spíše o opaku. Jedna z maminek se dokonce setkala s názorem logopedky, která znakování rovněž schvaluje. Dle jejího názoru je pro dítě znakem doprovázené slovo více čitelné, to si snadněji dokáže zafixovat a následně dříve a lépe mluvit.

Postoj ke znakování

S odrazováním od znakování se setkala pouze jedna respondentka. Té blízcí tvrdili, že si mateřství zbytečně ztěžuje a kvůli pár měsícům nemá cenu dítě znaky učit.

Jedna z respondentek zažila neutrální postoj, který se týkal neznalosti této problematiky a lhostejnosti k tématu. „Většinou lidi jakože moc nevěděli, co to je. Případně se zeptali (...) ale spíš takový nezájem. Dívali se, co ukazuje, co to dělá, ale ne, že by je to nějak zajímalo“ říká Martina.

Zkušenosti zbylých respondentek jsou si navzájem podobné. Uvedly, že se na začátku setkaly s nedůvěrou svých nejbližších vůči tomuto způsobu komunikace. V momentě, kdy rodina přišla na to, že znakování funguje a s dítětem se zvládnou na základních věcech dorozumět, změnili názor. Znakování ve všech případech podpořili hlavně otcové. Pouze jedna z maminek uvedla, že její manžel neznakoval, přesto měla jeho plnou podporu. Nové znaky zaváděla vždy matka, otec následně reagoval a do znakování se zapojoval.

Na znakování se dále podíleli prarodiče, hlavně babičky. Čtyři maminky uvedly, že se do komunikace aktivně zapojily, naučily se základní znaky a zvládly na dítě reagovat. Ostatní babičky chápali význam znakování, ale samy to nepoužívaly. Vždy se zpětně dotazovali rodičů, co dítě za znaky ukazovalo.

Doporučení

Všechny dotazované by jednoznačně doporučily znakování i dalším maminkám. Jak tři respondentky uvedly, jedná se zprvu o něco nového, na co je potřeba si vybudovat zvyk. Na začátku se může zdát složité pamatovat na to, aby bylo slovo doprovázené znakem. Postupně se to však stane automatickým a maminka to bude pokládat za zcela běžnou formu komunikace. „Ta počítačnická vynaložená energie je naprosto minimální, v porovnání s tím, jak se to později mnohonásobně vrátí.“ říká Anežka. Podle jedné maminky je také důležité nenechat se odradit když dítě znaky i několik měsíců neopětuje. Podle jejich slov je nutné setrvat a jednou to přijde.

„Nechápu, že do toho ostatní maminky nejdou, je to opravdu jednoduché a docílí se tím spousty věcí. Ten život by měly tak ulehčený.“ dodává Petra a ostatní maminky s ní souhlasí. Shodují se na tom, že jim to neskutečně ulehčilo jejich společný život s dítětem.

7.1 Vyhodnocení výzkumných otázek

Na základě shromážděných rozhovorů a jejich analýzou na dílčí kategorie, lze odpovědět na stanovené výzkumné otázky.

VO₁: *Jaký vliv mělo znakování na rozvoj slovní zásoby v oblasti podstatných jmen?*

První slovo dítěte bylo v pěti ze sedmi případů podstatným jménem. Nejčastěji označovalo pro dítě blízké osoby – máma, táta, děti, ale také dopravní prostředek – auto. V jednom roce čítala slovní zásoba u třech dětí deset slov. U jednoho dítěte šest slov. Zbylé tři děti dosáhly na slovní zásobu čtyř slov. V jednom a půl roce se jejich slovní zásoba pohybovala v rozmezí 20–50 slov. Jednalo se nejčastěji o podstatná jména označující blízké osoby a základní potřeby. I ve znakové zásobě jasně převažovaly podstatná jména zastupující opět základní potřeby, či zvířata.

VO₂: *Jaký vliv mělo znakování na rozvoj slovní zásoby v oblasti sloves?*

Z analýzy vyplývá, že v řeči dětí převládala kategorie podstatných jmen. Slovesa se u dětí v mluvené řeči do jednoho a půl roku nevyskytovala. Objevovaly se pouze ve znakové zásobě. Nejčastějšími znaky byly znaky pro koupat se, jíst a spát.

VO₃: *Jakým způsobem se projevilo znakování dítěte v raném věku na jeho emoční ladění?*

Pět matek se shodlo na tom, že znakování mělo pozitivní vliv na emoční ladění jejich dítěte. To se prostřednictvím znaků dovedlo vyjádřit a bylo tak mnohem méně frustrované. S matkou se bylo schopno na mnohých věcech dorozumět a nemuselo brečet kvůli tomu, že mu nerozumí. Matka zvládla díky znakům na potřeby svého dítěte rychleji reagovat a předcházela tím řadě nedorozumění a následnému pláči. Další dvě respondentky hovořily o důležitosti temperamentu dítěte. Ten má podle nich velký vliv na to, zda dítě bude, či nebude frustrované. Děti všeobecně zaujaly ke znakování pozitivní vztah, který se projevil už vůbec počátečním zájmem o tento způsob komunikace. Znaky s nadšením spontánně během dne používaly, a to nejčastěji k naplnění svých potřeb, nebo jako projev zájmu o okolí.

VO₄: *Jakým způsobem naplňovalo dítě pomocí znaků své potřeby?*

Z odpovědí matek jasně vyplývá, že všechny děti zvládly pomocí znaků vyjádřit různé komunikační záměry. Nejčastěji bylo jejich komunikačním záměrem dosažení nějakého cíle. Ten se ve většině případů týkal uspokojení základních životních potřeb. Nejfrekventovanějšími znaky bylo jídlo, pití a koupat se. Dále se dítě velmi zajímalo o okolní svět a používalo často znak pro knížku, pejska, kočku a ptáčka. Znakování mělo významný vliv na naplňování

jednotlivých dílčích cílů dítěte. Motivovalo jej ke komunikaci a pozitivně ovlivnilo rozvoj jednotlivých složek komunikace.

VO₅: *Jaký efekt mělo znakování na rozvoj funkční komunikace? Vázaly se jednotlivé znaky pouze k některým činnostem a situacím, nebo dítě aktivně během dne samo znakovalo?*

Všechny respondentky se shodly na tom, že jejich dítě během dne samo znakovalo. Nejednalo se tedy pouze o reakci na svou matku. Osvojené znaky používalo ve správných souvislostech a situacích. Znakovalo spontánně a v průběhu celého dne. Znakování bylo nejčastěji spojeno s uspokojením základních životních potřeb, ale také se vázalo k činnostem, či věcem, které dítě zajímalo. Dítě pochopilo, že znaky vedou často k dosažení cíle a může nimi vyjádřit různé komunikační záměry, na které bude matka vzápětí reagovat.

VO₆: *Jaký postoj zaujala širší rodina ke způsobu komunikace prostřednictvím znaků?*

Z odpovědí matek lze usoudit, že širší rodina zaujala ke znakování všeobecně velmi kladný postoj. Na začátku se matky potýkaly s nedůvěrou ze strany svých blízkých, která vzápětí ustoupila. Kromě matek na dítě nejčastěji znakovali otcové. Ti se v šesti případech do znakování zapojili, ale znaky sami nevymýšleli. Dalšími znakujícími osobami byly babičky, které se v nadpoloviční většině znakování účastnily. Naučily se základní znaky, které vzápětí aktivně používaly. Pouze dvě respondentky se setkaly s odlišným postojem své rodiny ke znakování. První byl negativní a druhý neutrální, pramenící z neznalosti a lhostejnosti k dané problematice.

8 Diskuze

Bakalářská práce se zabývá pohledem matek na přínos znakování z hlediska celkové komunikace svého dítěte. Na základě analýzy jednotlivých rozhovorů bylo možné odpovědi rozčlenit na několik dalších témat. Pro výzkum bylo vybráno sedm matek, které formou polostrukturovaného rozhovoru odpovídaly na předem připravený soubor otázek.

Z analýzy odpovědí vyplynulo, že nejvíce matek začalo se svým dítětem znakovat mezi šestým a osmým měsícem. O tomto způsobu komunikace se nejčastěji dozvěděly na internetu. Na počáteční znaky reagovaly děti zprvu lhostejně a doba, která uplynula mezi začátkem znakování a prvním opětováním znaku se pohybovala v řádu několika měsíců. Všechny matky se shodly na tom, že děti zvládly znaky vyjádřit různé komunikační záměry, které vedly k dosažení jejich cíle. Ten nejčastěji směřoval k naplnění základních životních potřeb. Děti během dne spontánně znakovaly a projevovaly zájem o okolní svět a pro ně zajímavé věci. Veškeré znaky používaly efektivně a ve správných situacích.

Pozitivní názor měly matky také na společnou komunikaci s dítětem. Znakování podle nich vedlo k častějším příležitostem vzájemné interakce a dítě mělo o komunikaci všeobecně velký zájem. Nedochovalo k nedorozumění a celý proces byl celkově mnohem rychlejší a efektivnější. Dítě neznakovalo pouze na matku, ale zvládlo navazovat sociální interakce i s blízkými lidmi v okolí. Jako další výhodu znakování viděly matky v možnosti domluvit se s dítětem již v takto brzkém věku. Většina respondentek také potvrdila skutečnost, že znakování snižuje frustraci, a to jak na straně dítěte, tak na straně rodiče.

Své první slovo vyslovilo dítě nejčastěji v 11. měsíci. Převážně se jednalo o podstatné jméno, které označovala jeho blízkou osobu. Aktivní slovní zásoba v jednom roce se pak pohybovala mezi čtyřmi až deseti slovy. Z hlediska slovního druhu opět převažovala podstatná jména zastupující názvy osob. V roce a půl se slovní zásoba rozšířila na 20–50 slov, s rovnoměrným zastoupením podstatných jmen a citoslovcí. První znak ukázaly děti nejčastěji mezi osmým, až desátým měsícem. Nejvíce zastoupeným byl znak pro světlo a kojení. Celková znaková zásoba se pohybovala v rozmezí 15–40 znaků a zahrnovala především podstatná jména. Matky se shodovaly na tom, že znakování mělo pozitivní vliv na slovní zásobu jejich dítěte a pozitivně ovlivnilo i budoucí mluvenou řeč.

Na začátku celého procesu znakování se většina matek setkala s počáteční nedůvěrou ze strany svých blízkých. Ta však vymizela v momentě, kdy rodina zjistila, že znakování opravdu funguje. Do znakování se pak nejvíce zapojovali tatínci a babičky.

Všechny dotazované by bez výhrady doporučily znakování i dalším matkám, neboť jim to velmi usnadnilo společnou komunikaci a život s dítětem.

Diskuze k dílčímu cíli 1

DC₁: Zjistit, jak se projeví znakování v rané fázi vývoje dítěte v kvalitě a kvantitě slovní zásoby z pohledu matky dítěte.

První dílčí cíl sledoval vliv znakování na kvalitu a kvantitu slovní zásoby dítěte v raném věku. Z odpovědí matek plyne, že má komunikace pomocí znaků, na obě tyto složky pozitivní vliv. Znakování rozhodně neoddaluje nástup mluvené řeči a matky hovoří naopak v jeho prospěch. Podle jejich výpovědí přispěly znaky k rozvoji slovní zásoby a dřívějšímu nástupu mluvené řeči u jejich dítěte. Své první slovo vyslovily děti nejčastěji v 11. měsíci. Ve většině případů zastupovalo podstatné jméno, které označovalo blízkou osobu dítěte. Aktivní slovní zásoba v jednom roce se pohybovala v rozmezí mezi čtyřmi až deseti slovy. Z hlediska slovního druhu převažovala podstatná jména, které rovněž nejčastěji označovala členy rodiny. Vyskytla se také první citoslovce, především zvuky zvířat. V roce a půl pak slovní zásoba činila 20–50, přibyla podstatná jména zastupující základní potřeby a citoslovce „hají“.

Diskuze k dílčímu cíli 2

DC₂: Identifikovat možný přínos znakování v rané fázi vývoje dítěte v oblasti pragmatické jazykové roviny z pohledu matky dítěte.

Z výpovědí matek vyplynulo, že má znakování pozitivní vliv na oblast pragmatické roviny. Během několika měsíců začalo dítě na znaky reagovat a usilovalo samo o komunikaci. Prostřednictvím znaků zvládlo projeviti své komunikační dovednosti, vyjádřit různé komunikační účely a především dosáhnout svých cílů. Ze své znakové zásoby vybíralo vhodné znaky, kterými následně zvládlo naplnit svá přání a potřeby. Projevovalo zájem o okolní svět a navazovalo sociální interakce s jinými lidmi. Matky rovněž uváděly, že používání znaků v komunikaci snižovalo frustraci, předcházelo nedorozumění a velmi pozitivně ovlivnilo společnou komunikaci.

Diskuze k hlavnímu cíli

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zhodnotit pohled matek na přínos znakování z hlediska celkové komunikace svého dítěte. Výzkumné otázky a dílčí cíle byly vyhodnocen, a tak lze z tvrzení matek konstatovat, že má znakování pozitivní vliv na komunikaci. Znakování vedlo k funkční komunikaci mezi matkou a jejím dítětem a přispívalo ke spokojenosti na obou stranách. Výsledná komunikace pomocí znaků byla kvalitnější, efektivnější, podpořila vzájemné porozumění a předcházela frustraci. Dítě používalo znaky efektivně a zvládlo dosáhnout svých přání a potřeb.

9 Závěr

Bakalářská práce se zabývala problematikou znakování s kojenci a batolaty z pohledu speciálního pedagoga. Komunikace je jednou z nejdůležitějších potřeb člověka, která je dána malému jedinci ihned po narození. Dítě touží komunikovat se svým okolím, ale jeho verbální dovednosti mu to ze začátku neumožňují. Znakování je prostředkem, který dává dítěti možnost spojit se již v raném věku s jeho blízkými a dorozumět se na základních přáních a potřebách.

Teoretická část se v úvodu věnovala pojmům řeč, jazyk a komunikace. Druhá kapitola se zabývala dětskou řečí a jejím vývojem do čtyř let věku. Vývoj řeči v počátku charakterizuje předřečové stádium, na které navazuje stádium vlastního vývoje řeči. Ten byl popsán z hlediska šesti období a následně ve vztahu k jednotlivým jazykovým rovinám. Třetí kapitola se zaměřila na jemnou motoriku a gesta, popsala jejich vývoj a zdůraznila jejich úlohu při samotném znakování. Poslední, zásadní kapitola teoretické části se zabývala samotným komunikačním systémem pomocí znaků. Byla popsána historie a jednotlivé studie. Přiblíženy byly také dva systémy, které se v České republice vyskytují. Kapitola dále poskytla průřez metodikou, přiblížila jednotlivé kroky a doporučení, v rámci celého procesu znakování.

Praktická část se zabývala analýzou získaných dat a jejich výsledky ve snaze odpovědět na stanovený cíl. Vzhledem k danému cíli a tendenci detailněji prozkoumat pohled každé jedné matky, byl pro výzkum zvolen kvalitativní přístup. Respondenty se staly matky, které při komunikaci se svým dítětem využívaly znakování. Osloveny byly přes soukromou skupinu na Facebooku a dále individuálně kontaktovány. Pro výzkumný vzorek bylo vybráno sedm matek, které následně byly dotazovány formou polostrukturovaného rozhovoru. Data získaná z rozhovoru byla analyzována, interpretována a následně bylo možné odpovědět na stanovené výzkumné otázky a dílčí cíle.

Hlavním cílem práce bylo zhodnotit pohled matek na přínos znakování z hlediska celkové komunikace svého dítěte. Tento cíl byl naplněn a matky hodnotily přínos znakování na komunikaci svého dítěte velmi pozitivně. Komunikace byla díky znakování funkční, kvalitnější a efektivnější.

Znakování všem dotazovaným matkám značně usnadnilo jejich společnou komunikaci s dítětem a jednoznačně by tento způsob komunikace doporučily i dalším matkám. Dle jejich slov je velká škoda, že se na toto téma nešíří více osvěty a většina maminek, tak stále nemá o problematice znakování povědomí.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

- Anon, 2022. In: *Baby signs – znakování [online]*. Kněžmost: Nuerasoft [cit. 2022-03-28]. Dostupné z: <https://www.babysigns.cz/nas-pribeh/>
- ACREDOLO, L.; GOODWYN, S. 2007. *Baby signs program: světově nejrozšířenější program znakové řeči pro batolata: průvodce pro rodiče*. Kněžmost: Nuerasoft. ISBN 978-80-254-1185-8.
- ACREDOLO, L.; GOODWYN, S.; ABRAMS, D. 2009. *Baby signs: How to Talk with Your Baby Before Your Baby Can Talk*. London: McGraw Hill. ISBN 978-0-07-161503-7.
- Baby Signs – znakování [online]*, 2022. Kněžmost: Nuerasoft [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://www.babysigns.cz/>
- BEDNÁŘOVÁ, J.; ŠMARDOVÁ, V. 2011. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-1829-0.
- BEZDĚKOVÁ, J., 2014. *Učíme naše dítě mluvit. 2., upr. a dopl. vyd.* Praha: Arista. ISBN 978-80-87867-10-5.
- BRIANT, M., 2010. *Znaková řeč pro miminka: raná komunikace pro slyšící kojence a batolata*. Praha: Talpress. ISBN 978-80-7197-390-4.
- BYTEŠNÍKOVÁ, I., 2012. *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3008-0.
- ČECHOVÁ, M., 2011. *Čeština – řeč a jazyk. 3., rozš. a upr. vyd.* Praha: SPN – pedagogické nakladatelství. ISBN 978-80-7235-413-9.
- ČERVENKOVÁ, B., 2019. *Rozvoj komunikačních a jazykových schopností: u dětí od narození do tří let věku*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-2054-3.
- ČIHÁK, R., 2016. *Anatomie. 3.* Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3817-8.
- DOHERTY-SNEDDON, G., 2005. *Neverbální komunikace dětí: jak porozumět dítěti z jeho gest a mimiky*. Praha: Portál. ISBN 80-736-7043-7.
- GABURA, J., 2010. *Komunikácia pre pomáhajúce profesie*. Bratislava: Pedagogická fakulta univerzity Komenského v Bratislavě. ISBN 978-80-223-2752-7.
- GoKids – výchova s láskou i rozumem [online]*, 2022. Kněžmost: Nuerasoft [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: <https://gokids.cz/>
- GOODWYN, S.; ACREDOLO, L.; BROWN, C. 2000. Impact of Symbolic Gesturing on Early Language Development. *Journal of Nonverbal Behavior [online]*. 24(2), 81–103 [cit. 2022-03-02]. ISSN 01915886. doi:10.1023/A:1006653828895.

- HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. 2009. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-569-1.
- HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
- History of Baby Sign Language, 2022. In: *Baby Sign Language* [online]. BabySignLanguage.com, 2022 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: <https://babysignlanguage.com/basics/history/>
- HOLMANOVÁ, J., 2003. Vývoj řeči. In: ŠKODOVÁ, E.; JEDLIČKA, I. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, s. 599-602. ISBN 80-717-8546-6.
- HONIG, A., 2004. How babies use gestures to communicate. *Scholastic Early Childhood Today*. (19), 26-28. ISSN 1070-1214.
- HORŇÁKOVÁ, K.; KAPALCOVÁ, S.; MIKULAJOVÁ, M. 2009. *Jak mluvit s dětmi: od narození do tří let*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-612-4.
- JANA, L.; SHU, J. 2022. Baby Sign Language: These Hands Were Made for Talking. In: *Healthy children* [online]. Itasca: American Academy of Pediatrics [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: <https://www.healthychildren.org/english/ages-stages/baby/pages/these-hands-were-made-for-talking.aspx>
- JEDLIČKA, I., 2003. Vývoj řeči. In: ŠKODOVÁ, E.; JEDLIČKA, I. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, s. 89-90. ISBN 80-7178-546-6.
- JENSEN, W., 2005. *Sign Language for Babies and Beyond: How to promote early communication and language development in your child* [online]. [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/sign-language-for-babies-and-beyond-how-to-promote-early-e38552.html>
- KAPALCOVÁ, S., 2015. Gestá v kontexte raného vývinu dětí. In: SLANČOVÁ, D. *Štúdie o detskej reči* [online]. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 169–211 [cit. 2022-02-23]. ISBN 978-80-555-1307-2. Dostupné z: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Slancova3>
- KAPALCOVÁ, S.; SLANČOVÁ, D. 2010. Vývin komunikačných schopností dieťaťa v ranom veku z hľadiska dvoch metodologických prístupov. *Jazyk a kultúra* [online]. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, (1), 1-14 [cit. 2022-03-28]. Dostupné z: https://www.ff.unipo.sk/jak/1_2010/kapalkova_slancova.pdf
- KEJKLIČKOVÁ, I., 2016. *Vady řeči u dětí: návody pro praxi*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3941-0.

- KEJKLÍČKOVÁ, I., 2011. *Logopedie v ošetrovatelské praxi*. Praha: Grada. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-2835-3.
- KEREKRÉTIOVÁ, A., 2016. *Logopedická propedeutika*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-4164-6.
- KIEDROŇOVÁ, E., 2010. *Rozvíjej se, děťátko--: moderní poznatky o významu správné stimulace kojence v souladu s jeho psychomotorickou vyspělostí*. Praha: Grada Publishing, ISBN 978-80-247-3744-7.
- KLENKOVÁ, J., 2006. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1110-2.
- KUTÁLKOVÁ, D., 2009. *Průvodce vývojem dětské řeči: logopedická prevence*. 5., přeprac. vyd. Praha: Galén. ISBN 978-80-7262-598-7.
- KUTÁLKOVÁ, D., 2010. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3080-6.
- LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1284-0.
- LECHTA, V., 1990. *Logopedické repetitorium*. Bratislava: Slov. ped. nakl. ISBN 80-08-00447-9.
- LECHTA, V., 2011. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. vyd. 3., dopl. a přeprac. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-977-4.
- LEJSKA, M., 2003. *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido. ISBN 80-731-5038-7.
- MARKOVÁ, J., 2016. Základy lingvistiky. In: KEREKRÉTIOVÁ, A. *Logopedická propedeutika*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 86-99. ISBN 978-80-223-4164-6.
- MATĚJČEK, Z., 2005. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-0870-6.
- MIKULÁŠTÍK, M., 2010. *Komunikační dovednosti v praxi*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada. Manažer. ISBN 978-80-247-2339-6.
- MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.
- MIŠOVIČ, J., 2019. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Slon. ISBN 978-80-7419-285-2.
- NEUBAUER, K., 2018. *Kompendium klinické logopedie: diagnostika a terapie poruch komunikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1390-1.

- REICHEL, J., 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3006-6.
- RYAN, D., 2009. *The Complete Idiot's Guide to Baby Sign Language*. 2 nd. ed. London: Alpha. ISBN 978-1-59257-862-7.
- SCHUTT, K., 2010. *Šťastné dítě: masáže, hry, hudba*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3152-0.
- SOBOTKOVÁ, D.; DITTRICHOVÁ, J. 2012. *Vývoj a výchova děťátka do dvou let: psychomotorický vývoj*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3304-3.
- ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- TEUSEN, G.; GOZE-HÄNEL, I. 2003. *Prenatální komunikace*. Praha: Portál. Průvodce výchovou v rodině. ISBN 80-717-8753-1.
- TILTON, M., 2022. *17 otázek o znakování s miminky a batolaty zodpovězeno* [online]. Kněžmost: Nuerasoft [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.babysigns.cz/knihy/ebook-o-znakovani-s-miminky-a-batolaty-zdarma/>
- TILTON, M.; KOPŘIVOVÁ, I.; PROCHÁZKOVÁ, I.; KORMANOVÁ A. 2010. *Vědecký základ programu Baby Signs®* [online]. Nuerasoft, 1–13 [cit. 2022-03-02]. Dostupné z: https://www.babysigns.cz/wp-content/uploads/2016/02/Vedicky_zaklad_programu_Baby_Signs_CZ.pdf
- VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
- VÁGNEROVÁ, M.; LISÁ, L. 2021. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 3., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4961-0.
- VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, T., 2008a. *Nechci čekat až na první slovo svého dítěte: Chci si s ním popovídat mnohem dřív!*. *Pro mou rodinu* [online]. 2008, (2) [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: <https://www.znakovanismiminky.cz/other/znakovani.pdf>
- VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, T., 2008b. *Jak se domluvit s kojencem a batoletem: komunikujeme přirozenými znaky a gesty*. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2336-5.
- VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, T., 2008c. *Znakování s miminky*. *Znakování s miminky* [online]. [cit. 2022-03-04]. Dostupné z: <https://www.znakovanismiminky.cz/index.php?disp=znakovani>
- VITÁSKOVÁ, K.; KYTNAROVÁ, L. 2017. *Pragmatická jazyková rovina u osob s poruchami autistického spektra: (Hodnocení pragmatické jazykové roviny u osob s poruchami autistického spektra z pohledu logopeda)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5214-2.

VYBÍRAL, Z., 2009. *Psychologie komunikace*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-387-1.

VYSKOTOVÁ, J.; MACHÁČKOVÁ K. 2013. *Jemná motorika: vývoj, motorická kontrola, hodnocení a testování*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4698-2.

ZACHAROVÁ, E., 2016. *Komunikace v ošetrovatelské praxi*. Praha: Grada Publishing. Sestra (Grada). ISBN 978-80-271-0156-6.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Přehled respondentů.....	37
Tabulka 2: Věk dítěte při zahájení znakování.....	39
Tabulka 3: Seznam respondentů a slovní zásoba jejich dětí.....	43

SEZNAM SCHÉMAT

Schéma 1: Mezníky ve vývoji komunikační schopnosti dítěte.....	25
--	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Schéma rozhovoru

Příloha 2 – Přepis rozhovoru

Příloha 1

1. Kolik měsíců mělo vaše dítě, když jste s ním začala znakovat?
2. Popište, jak jste se ke znakování dostala.
3. Mělo dítě na začátku zájem o znakování? Jaké byly jeho reakce a projevy?
4. Zvládlo dítě pomocí znaků dosáhnout svého cíle? Bylo dítě schopné vyjádřit znakováním různé komunikační záměry? (požádat o něco, sdílet s vámi něco, upozornit na něco, komentovat něco...)
5. Máte pocit, že se zlepšila schopnost dítěte komunikovat a vaše schopnost reagovat více na projevy svého dítěte? Zaznamenala jste pokusy, při kterých dítě využilo znaky k navázání sociální interakce s jinými osobami v okolí (děti, rodinní příslušníci, osoby)
6. Jaké přínosy mělo znakování na společnou komunikaci s vaším dítětem?
7. Jedním z výsledků studie o znakování od doktorek Acredolo a Goodwyn, bylo snížení frustrace. K té dochází především v okamžiku, kdy rodič nerozumí tomu, co jeho dítě požaduje. Zaznamenala jste u svého dítěte tuhle skutečnost?
8. Máte pocit, že znaky které si dítě osvojilo, používalo vzápětí efektivně a ve správných situacích? Vázaly se jednotlivé znaky pouze k některým činnostem a situacím, nebo dítě aktivně během dne samo znakovalo?
9. Jaké bylo první slovo vašeho dítěte a v kolika měsících se objevilo? Kolik přibližně slov činila aktivní slovní zásoba vašeho dítěte v jednom roce.
10. Mělo dle vašeho názoru znakování pozitivní vliv na slovní zásobu vašeho dítěte?
11. Setkala jste se v průběhu znakování s nedůvěrou ze strany rodinných příslušníků vůči způsobu této komunikace?
12. Doporučila byste znakování i dalším maminkám?

Příloha 2

Tazatel: Kolik měsíců mělo vaše dítě, když jste s ním začala znakovat?

Respondent: Měla jsem knížku, ve které jsem se dočetla, že zhruba kolem toho šestého měsíce to začíná dávat smysl. Přibližně kolem toho šestého měsíce jsem tedy začala. Je ale pravda, že až v osmém měsíci začala dcera nějaké znaky používat a já byla schopna poznat, co znamenají.

Tazatel: Dobře, moc děkuji. Můžete popsat jak jste se vlastně k tomu znakování dostala?

Respondent: Stoprocentně to bylo někde na internetu. Nejprve mi to přišlo zvláštní, ale více jsem si o tom nastudovala a hned se mi to zdálo super, až neuvěřitelné.

Tazatel: Jaký byl na začátku zájem dítěte o znakování. Jak reagovalo a jaké byly vůbec jeho projevy?

Respondent: Nemyslím si, že by mi ze začátku úplně rozumělo a vědělo co po něm chci. Obě dvě děti mi přišly, že se kolem toho roku hrozně rychle rozznakovaly. Dlouhou dobu ty znaky čerpaly, dostávaly je do sebe a kolem toho roku, tam to opravdu našlo na intenzitě. Začaly ukazovat znaky typu ještě, hotovo, pít, jíst, kojení. To byly opravdu takové znaky, které šly strašně rychle dopředu.

Tazatel: Takže teda říkáte, že kolem toho roku, začaly na znaky reagovat.

Respondent: Ano. Takové to intenzivní, abychom si rozuměli a pochopili se bylo kolem toho roku. V tu chvíli ale tvrdím: Kdo si dokáže popovídat s ročním dítětem? No já to dokážu, já vím, co moje dítě chce.

Tazatel: Zvládly vaše děti pomocí znaku dosáhnout svého cíle?

Respondent: Určitě ano. Ať už to bylo že chtějí napít mléka, že chtějí kojení, nebo si číst knížku. To určitě všechno bez problému zvládly.

Tazatel: A všimla jste si, že pomocí znaků dokázaly na něco upozornit?

Respondent: No jasně. Dcera měla speciální znak pro popeláře a milovala pejsky. Takže upozorňovala na každého pejska v okolí. Všechny věci, které dítě zajímaly mi díky těch znakům bylo schopné opravdu ukázat, předtím než vůbec umělo mluvit.

Tazatel: Máte pocit, že se zlepšila schopnost dítěte komunikovat a vaše schopnost více reagovat? Zda docházelo k častějším interakcím?

Respondent: Jasně, jednoznačně. Je to úplně skvělé a i rodina díky tomu ví, co to dítě chce. Takže ano. Nemusím stát, a jak některé maminky říkají: „Já opravdu nevím, co chceš.“ To se mi nestává, protože já vím, co moje dítě chce.

Tazatel: Zaznamenala jste nějaké pokusy dítěte navázat interakci i s jinými lidmi v okolí?

Respondent: Ano, obě dvě děti znakovaly i na ostatní členy rodiny. Vnímají to jako normální projev komunikace a nedělají rozdíl mezi tím, jestli jsem to já, nebo babička.

Tazatel: Jaké přínosy mělo znakování na společnou komunikaci s vaším dítětem?

Respondent: Je to zásadní, opravdu zásadní. Když to vidím u těch lidí okolo, tak si myslím, že jsem mnohem víc porozuměla tomu dítěti, nejenom co chce, ale i co by mohlo potřebovat. Na to dítě se napojíte a zjistíte, že nemusíte čekat na to, až bude umět mluvit. Vy opravdu dokážete poznat, co by mohlo potřebovat, nebo co se děje. Netvrdím, že vždycky ve všem, ale prostě přijde mi, že jsem se tomu dítěti dostala jakoby pod kůži. Nevím, jak bych vám to vysvětlila. Mám prostě pocit, že svým dětem rozumím tisíckrát víc, než kdybych s nimi neznakovala. Nezaznívá tam ta věta „Neboj, až mi to budeš moct říct, tak já ti s tím ráda pomůžu.“ Oni mi opravdu většinou hned řeknou, co je trápí. Netvrdím, že úplně vždycky, ale většinou to vím. Donutilo mě to, na to dítě začít koukat úplně jinak. Musela jsem je více vnímat, abych pochopila jednotlivé znaky.

Tazatel: Máte pocit, že se díky znakování snížila u dítěte frustrace?

Respondent: Myslím si, že každé to dítě je úplně jiná nátura. Syn je opravdu ve spoustě věcí pohodář. Dcera, ta je trošku hysterická. Pomocí znaků jsem z ní spoustu věcí zvládla dostat, ale taky dokázala mít vztek.

Tazatel: Takže když vztek měla, dokázala jste to s ní vyřešit pomocí znaků?

Respondent: Ano, já jsem věděla co se jí nelíbí, ale to jsem jí třeba zrovna zakázala něco, co bylo nebezpečné. Na spoustě věcech jsme se spolu byly schopné dohodnout. Neumím si při jejím vzteklém temperamentu představit, že bych se s ní nebyla schopná domluvit, jak by to probíhalo. Jak říkám, je to prostě i o temperamentu toho dítěte.

Tazatel: Myslíte si, že znaky, které jste dítě naučila, pak dovedla používat efektivně a v závislosti na situaci?

Respondent: Ano, určitě dokázala. Nevšimla jsem si ani jednou, že by něco ukázala a neuspokojilo by jí to. Nebyl to pokus, omyl ale šla opravdu rovnou.

Tazatel: Jaké bylo první slovo a v kolika měsících?

Respondent: Bylo to to světlo a bylo to opravdu na začátku osmého měsíce.

Tazatel: Světlo byl první znak. Mě by zajímalo i první slovo.

Respondent: První slovo byl táta a bylo to kolem jedenáctého měsíce.

Tazatel: A jestli můžete říct, kolik přibližně slov činila aktivní slovní zásoba v jednom roce.

Respondent: Tak táta, máma, ba jako Kuba. A dál si nevzpomenu. Byly to čtyři slova určitě.

Tazatel: Děkuji. Dále by mě zajímalo, jestli podle vás mělo znakování pozitivní vliv na slovní zásobu dítěte.

Respondent: Jednoznačně ano. Určitě to tu slovní zásobu hodně rozvíjí. Syn si pořád bere knížku a ukazuje mi různé znaky a nutí ho to neustále všechno komentovat.

Tazatel: Setkala jste se s nedůvěrou ze strany rodiny ke znakování?

Respondent: Nejprve si mysleli, že mi přskočilo a nějakou chvíli jim to trvalo. Pak zjistili, jak je to super a začali to používat.

Tazatel: Takže manžel se do toho zapojoval?

Respondent: Nejprve ne, ale pak pochopil, že je to prima a některé ty znaky okoukal a účastnil se toho.

Tazatel: A prarodiče?

Respondent: Babičky neznakují, ale když něco dítě znakuje, tak se vždy ptají co to znamená.

Tazatel: Doporučila byste znakování i dalším maminkám?

Respondent: Jednoznačně bych to doporučila. Všem bych to doporučila, protože mi to přijde naprosto úžasné. Ta počáteční vynaložená energie je naprosto minimální, v porovnání s tím, jak se to později mnohonásobně vrátí. Tam jde akorát o to, si to na začátku uvědomit a každý znak zároveň doprovodit slovem. Pak už to děláte úplně automaticky.

Tazatel: Takže je nejdůležitější podle vás začít a najít si v tom ten systém.

Respondent: Ano, tu řeč si klidně přizpůsobit sobě. Každá ta rodina může mít klidně i svoje znaky a vůbec to nemusí vycházet z nějakých obecných. A určitě je to neuvěřitelná svoboda. Jde o to si to vyzkoušet, pochopit ten princip, a pak už si můžete dělat co chcete.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Karolína Horáková
Katedra nebo ústav:	Ústav speciálně pedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Bc. Jana Mironova Tabachová
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Znakování s kojenci a batolaty z pohledu speciálního pedagoga
Název práce v angličtině:	Signing with infants and toddlers from the point of view of a special pedagogue
Anotace práce:	Bakalářská práce se věnuje problematice znakování s kojenci a batolaty z pohledu speciálního pedagoga. První kapitola definuje termíny – řeč, jazyk a komunikace. Ve druhé kapitole je popisován vývoj řeči z hlediska dvou stádií. Pozornost je věnována také jazykovým rovinám. Třetí kapitola se zabývá jemnou motorikou a gesty. Poslední kapitola teoretické části se věnuje blíže znakování. Popisuje historii, dva systémy dostupné v České republice, metodiku a doporučení. Praktická část analyzuje výzkumné šetření, které bylo provedeno s matkami, které využívaly tento způsob komunikace se svými dětmi. Hlavním cílem práce bylo zhodnotit pohled matek na přínos znakování z hlediska komunikace svého dítěte.
Klíčová slova:	znakování, Baby signs, komunikace, řeč, gesta, znaky, dítě, kojeneček, batole, jemná motorika, vývoj
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis deals with problems of signing with infants and toddlers from the point of view of a special pedagogue. The first chapter defines the terms – speech, language and communication. The second chapter describes the development of speech in terms of two speech stages. Attention is also paid to language levels. The third chapter deals with fine motor skills and gestures. The last chapter of the theoretical part deals with signing. It describes the history, two systems available in the Czech Republic, methodology and recommendations. The practical part analyzes a research survey that was conducted with mothers who used this method of communication with their children. The main aim of this thesis was to evaluate the view of mothers on the benefits of signing in terms of communication of their child.

Klíčová slova v angličtině:	signing, Baby signs, communication, speech, gestures, signs, child, infant, toddler, fine motor skills, development
Přílohy vázané v práci:	Příloha 1 – Schéma rozhovoru Příloha 2 – Přepis rozhovoru
Rozsah práce:	62
Jazyk práce:	čeština